

Facklig organisering och ekonomisk jämlikhet

*En genomlysning av internationell forskning och
några lärdomar från perioden med centrala avtal*

Författare: Jakob Molinder

Ojämligheten i Sverige har vuxit under lång tid. Samma mönster återfinns i de flesta jämförbara länder. De växande klyftorna har stora konsekvenser; för demokratin, för sammanhållningen i samhället och för den enskilda människans makt och möjligheter.

Det är bakgrunden till att LO-kongressen 2016 beslutade att tillsätta jämlikhetsutredningen. Syftet är att beskriva ojämlikhetens framväxt och konsekvenser, förstå vad det är som driver den och att ta fram förslag på hur jämlikheten kan öka. Utredningen ska resultera i en slutrapport till LOs kongress 2020 och ett antal underlagsrapporter innan dess, varav denna är en.

Min förhoppning är att denna rapport tillsammans med jämlikhetsutredningens övriga material ska bidra till en debatt om jämlikhetens betydelse och hur vi når ett Sverige med avsevärt mindre klyftor än i dag, där alla människor får komma till sin fulla rätt.

Therese Guovelin

LOs förste vice ordförande

Underlagsrapport till LOs jämlikhetsutredning.

Rapporten är skriven av Jakob Molinder, filosofie doktor i ekonomisk historia och verksam vid Uppsala universitet och Lunds universitet. Författaren ansvarar själv för rapportens innehåll och slutsatser.

© Landsorganisationen i Sverige 2018

Grafisk form: LO

Omslagsillustration: Cristina Jäderberg

Tryck och produktion: Bantorget Grafiska AB, Stockholm 2018

ISBN 978-91-566-3331-7

LO 18.04 1000

Innehåll

1. Inledning	5
2. Vad menas med ojämlikhet?	8
Olika typer av ojämlikhet	8
3. Ojämlikhetens utveckling: En internationell jämförelse	10
Inkomstspridningen i ett antal rika länder	10
Sammanfattning och slutsatser	14
4. Facket och inkomstspridning i internationell forskning	15
Jämförelser av flera länder	16
Förändring inom länder	21
Slutsatser	23
5. En närmare titt på Sverige, USA och Tyskland	24
USA	28
Tyskland	29
Sverige	31
Sammanfattning och slutsatser	33
6. Fördelningen mellan arbete och kapital	35
Sammanfattning och slutsatser	38
7. Fackets roll för välfärdsystem och omfördelning	40
Sammanfattning och slutsatser	42
8. Lärdomar från de centrala avtalen i Sverige mellan 1956 och 1983	43
Hur bedrevs den centrala lönepolitiken i praktiken?	44
De centrala avtalens resultat	45
Sammanfattning och slutsatser	48
9. Sammanfattning och övergripande slutsatser	49
10. Bibliografi	51

1. Inledning

SOLIDARISK LÖNEPOLITIK har länge varit en ledstjärna för svensk fackföreningsrörelse. Idén bygger på att facket genom kollektivavtal arbetar för att utjämna löneskillnader mellan arbetstagare. Facket har också som målsättning att öka den ekonomiska jämlikheten generellt i samhället. Under 1960- och 1970-talet lyckades också LO i centrala avtal med arbetsgivarna minska den ekonomiska ojämlikheten genom att driva igenom högre löneökningar för de lägst betalda. En fördelningspolitik pådriven av fackföreningsrörelsen bidrog också till minskade skillnader och vid 1980-talets inledning var Sverige ett av västvärldens mest jämlika länder

För facket finns det flera skäl till att driva på för minskad spridning. Skillnader i löner mellan individer kan bero på godtycklig lönesättning från arbetsgivarens sida. Exempelvis kan oskäliga löneskillnader mellan män och kvinnor och mellan invandrare och personer födda i landet bero på statistisk diskriminering. Facket är också i många fall pådrivande för en standardisering av lönenivåer för vissa typer av jobb och utbildningsnivåer. På så sätt minskas utrymmet för löneskillnader som inte baseras på en saklig värdering av individens arbetsinsats och produktivitet. Godtyckliga olikheter i löner kan också uppstå för att vissa företag är mer lönsamma eller dominerar en viss marknad och därför har möjlighet att betala mer. En facklig utjämning och standardisering av löner som försvårar för mindre produktiva företag att hålla fast vid arbetskraft genom att betala lägre löner, kan också skynda på strukturuomvandlingen.

LO har formulerat ett antal lönepolitiska mål fram till år 2028 däribland att uppnå en sammanhållen lönestruktur för arbetstagare, att verka för att löneandelen i Sverige och i Sveriges konkurrentländer ökar, att värdediskrimineringen bland arbetare minskar så att löneskillnaderna mellan kvinnor och män reduceras och att de kollektivavtalade lägsta lönerna höjs (LO, 2015).

Sedan 1980-talet har den ekonomiska ojämlikheten stigit i Sverige och följt en trend som är gemensam för hela västvärlden. Ökningen sam-

manfaller med en period då fackföreningsrörelsen försvagats nationellt och globalt. Globalisering av handel, en omläggning av den ekonomiska politiken och sjunkande medlemssiffror i många länder har minskat facket's möjlighet att upprätthålla lönenivåer och motverka skillnader på arbetsmarknaden. Från att ha varit en mer perifer fråga, har utvecklingen de senaste åren förflyttat frågan om facket och dess roll för ekonomisk jämlikhet till en central plats inom den samhällsvetenskapliga forskningen. Internationella organisationer som OECD och IMF har i flera publikationer lyft upp frågan. I den här rapporten diskuteras vilken roll facklig styrka har spelat, och kan spela, för ökad ekonomisk jämlikhet. Syftet med rapporten är att klargöra hur och på vilka sätt facklig styrka har betydelse för och kan leda till minskade ekonomiska skillnader. Den övergripande frågeställningen är:

Vilken betydelse har facklig styrka för ekonomisk jämlikhet?

I rapporten diskuteras en rad aspekter av ekonomisk ojämlikhet och facket's inflytande. Huvudintresset ligger vid spridningen av löner mellan arbetstagare men betydelsen för fördelningen mellan inkomsttagare mer generellt och mellan arbete och kapital lyfts också fram. Vilken roll som facket har för ekonomisk utjämning i bredare mening, exempelvis genom att driva på för fördelningspolitik, diskuteras också. Rapporten kommer i huvudsak att summera och diskutera en internationell forskningslitteratur, men hur svensk fackföreningsrörelse, och särskilt LO, har arbetat för att utjämna löneskillnader mellan arbetstagare historiskt tas också upp. Vilka lärdomar kan vi dra från de centrala avtalen under perioden från 1956 till 1983?

Det är viktigt att hålla i åtanke att i facket's egna avvägningar spelar målet om full sysselsättning en avgörande roll. Rapporten tar emellertid, i likhet med huvuddelen av forskningslitteraturen i ämnet, endast upp effekten på löne- och inkomstfördelningen och andra aspekter kommer inte att beröras.

Rapporten är disponerad som följer. I nästföljande avsnitt beskrivs vad som menas med ojämlikhet och vilka typer av definitioner av löner och inkomster som förekommer. Därefter beskrivs den ekonomiska ojämlikhetens utveckling i Sverige de senaste årtiondena i jämförelse

med ett antal andra rika länder i avsnitt 3. I avsnitt 4 följer därefter en genomlysning av den internationella forskningslitteraturen om fackets roll för spridningen i löner och inkomster. Avsnitt 5 fördjupar genom att titta närmare på utvecklingen i tre länder: Sverige, USA och Tyskland, och vilken roll som omvandlingen av institutionerna på arbetsmarknaden kan ha betytt för den ekonomiska ojämlikheten i dessa länder. I avsnitt 6 och 7 diskuteras två ytterligare aspekter: Vilken vikt som facket har för fördelningen mellan arbete och kapital respektive hur facket kan ha betydelse för utbyggnaden av välfärdssystem som omfördelar mer och därmed leder till lägre ekonomisk ojämlikhet. Slutligen beskriver avsnitt 8 några lärdomar från de centrala avtalen mellan LO och SAF (nuvarande Svenskt Näringsliv) mellan 1956 och 1983, och om dessa kan sägas ha medfört en utjämning mellan löntagare.

2. Vad menas med ojämlikhet?

I **DETTA AVSNITT** ges en teoretisk översikt över hur begreppet ojämlikhet, i bemärkelsen inkomsternas fördelning, kan förstås. Med ojämlikhet menas skillnader mellan individer och grupper i samhället och ojämlikheten kan således ta många skepnader. Det kan handla om fördelningen av makt och inflytande som i sig kan ta både kulturella, sociala och ekonomiska uttryck. I det här sammanhanget kommer vi emellertid att fokusera på ekonomisk ojämlikhet. Med begreppet menas fördelningen av ekonomiska resurser i samhället. För de flesta arbetstagare är lönen det som avgör dennes ekonomiska ställning. Inkomster från ägande och kapital är emellertid också en del av inkomsterna. Eftersom ersättningen från kapital är mer ojämnt fördelad än löneinkomsterna, kan också fördelningen mellan arbete och kapital spela en viktig roll för ojämlikhetens utveckling. I följande avsnitt diskuteras hur ojämlikheten kan mätas på olika sätt. Först presenteras spridningen i löner, därefter fördelningen mellan arbete och kapital, och slutligen, spridningen av disponibla inkomster.

2.1 Olika typer av ojämlikhet

Lönespridning och fördelning av arbetsinkomster

Eftersom lönen för de allra flesta avgör hur mycket pengar de har att röra sig med, är ett fokus på just lönerns fördelning naturligt. När lönefördelningen diskuteras kan olika begrepp förekomma, och det är viktigt att särskilja på dessa.

Med *timlön* menas den lön som en arbetstagare får per arbetad timme. Med *årslön* menas den lön som en person tjänar in under ett helt år. Till skillnad från timlön påverkas årslönen av hur mycket personen arbetat under året. Fördelningen av årslönen beror därför inte bara på hur timlönerna fördelas, utan också på hur olika grupper drabbas av arbetslöshet eller arbetar deltid. *Livslönen*, slutligen, är den totala löneinkomst som en individ tjänar in under en hel livstid. Utöver de faktorer som påverkar årslönen, bestäms livslönen också av hur länge personen stått

utanför arbetsmarknaden på grund av exempelvis utbildning, sjukdom och föräldraledighet.

Fördelning av inkomster mellan kapital och arbete

En annan aspekt av inkomstfördelningen är fördelningen av produktionsresultatet, hur mycket som går till löner: Löneandelen, och hur stor andel som tillfaller kapitalägarna: Kapitalandelen. Det är viktigt eftersom fördelningen av löner och av kapitalinkomster ofta skiljer sig åt. Lönen är avgörande för de allra flesta, medan de med högre inkomster också får en större andel av sina inkomster från kapital. En ökning av lönernas andel av produktionsresultatet kommer därför, allt annat lika, att innebära högre löner och lägre kapitalinkomster. Det i sin tur leder till lägre ojämlikhet eftersom de sjunkande kapitalinkomsterna påverkar de med högre inkomster mer.

Spridningen av disponibelinkomster i befolkningen

Den så kallade *marknadsinkomsten* består av två delar: inkomster från arbete och inkomster från kapital. Hur väl en person klarar sig på arbetsmarknaden är också i regel den viktigaste förklaringen till dess relativa ekonomiska ställning. Hur mycket en person har att röra sig med, dess *disponibelinkomst*, beror emellertid också på hur skatte- och transfereeringssystemet är utformat. Om skattesystemet är progressivt betalar personer med högre inkomster också en större andel av sin inkomst i skatt. Det innebär i sig att inkomsterna efter skatter kommer att vara mer jämt fördelade. Skattepengarna används också till att finansiera transfereringar som i högre utsträckning tillfaller personer med lägre inkomster så som bostadsbidrag, barnbidrag och arbetslöshetsersättning. Personer med lägre inkomster använder i många fall också gemensamt finansierade välfärdstjänster som sjukvård och omsorg i större utsträckning. Denna sista faktor mäts emellertid inte när ojämlikheten efter skatter och transfereringar beräknas. Anledningen är att värdet och fördelningen av offentliga välfärdstjänster är svår att beräkna och jämföra mellan länder.

3. Ojämlighetens utveckling: En internationell jämförelse

I DETTA AVSNITT presenteras den internationella trenden i ekonomisk ojämlikhet under de senaste årtiondena och utvecklingen i Sverige jämförs med ett antal andra rika länder. Förhoppningen är att det ska ge en översiktlig bild av ojämlikhetens förändring och en bakgrund till genomgången av den internationella forskningslitteraturen.

3.1 Inkomstspridningen i ett antal rika länder

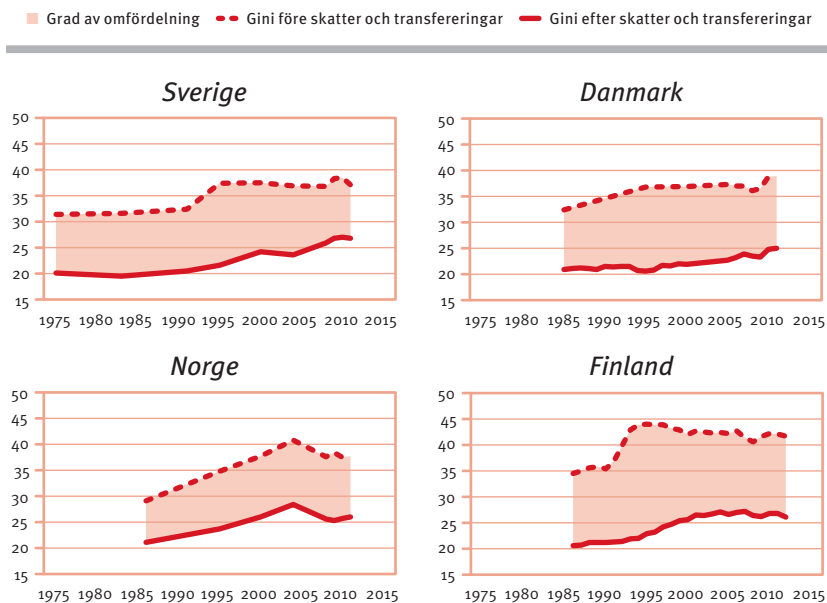
Genomgående i detta avsnitt mäts ojämlikheten i årsinkomster, det som motsvarar årslön i resonemanget i förgående avsnitt, plus årliga inkomster från ägande och kapital. Graden av ojämlikhet illustreras med den så kallade Gini-koefficienten.¹ Två mått redovisas: Gini-koefficienten före skatter och transfereringar och Gini-koefficienten efter skatter och transfereringar. Det första måttet motsvarar *marknadsinkomsten*, och det andra måttet reflekterar fördelningen av *disponibelinkomster*. Skillnaden mellan Gini-koefficienten före och efter skatter och transfereringar är ett mått på hur mycket staten omfördelar. Omfördelningsmåttet är emellertid inte perfekt. En anledning, som tidigare berörts, är att måttet inte fångar upp hur konsumtionen av offentligt finansierade välfärdstjänster är fördelad. En ytterligare anledning är att den omfördelning som välfärdsstaten bidrar med, sker mellan generationer snarare än mellan individer. Vi tar i större utsträckning del av offentliga transfereringar i ung ålder och när vi är äldre. När vi är i arbetsför ålder betalar vi in mer till välfärdssystemet. Skillnaden mellan Gini-koefficienten före och efter skatter och transfereringar kommer därför vara större om staten omfördelar mer mellan generationer (Se diskussion i Berg, 2005)

Diagram 3.1 visar Gini-koefficienten i de fyra nordiska länderna Sverige, Danmark, Norge och Finland. Den streckade linjen visar fördel-

---

1 Gini-koefficienten är ett sammanfattande mått på ojämlikheten i inkomster. Gini-koefficienten går från 0 till 100. Extremfallet 0 innebär att alla individer har lika stora inkomster och 100 betyder att en person tjänar alla inkomster. Med andra ord, desto högre Gini-koefficient, desto mer ojämlig är fördelningen av inkomster.

Diagram 3.1 Gini-koefficient före och efter skatter och transfereringar i nordiska länder, 1974–2013

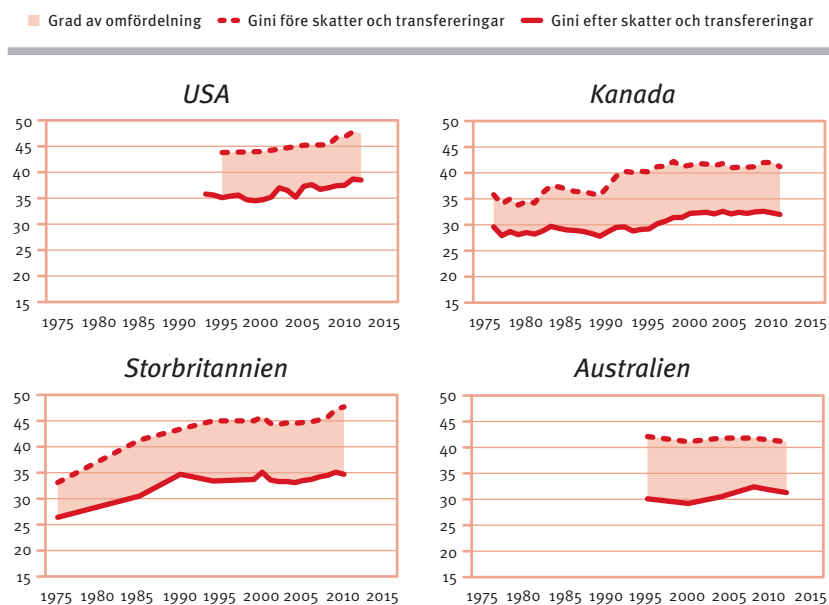

Källa: OECD.

ningen före skatter och transfereringar och den heldragna linjen visar spridningen efter omfördelning. Den grå ytan mellan dessa två mått är en indikator på graden av omfördelning, mätt på detta sätt.

För de nordiska länderna är det under perioden från slutet av 1980-talet till det tidiga 2000-talet som vi kan se den mest dramatiska förändringen. För Sveriges och Finlands del är ökningen i Gini-koefficienten före skatter och transfereringar koncentrerad till det tidiga 1990-talet då bägge länderna genomgick en ekonomisk kris. Finland var även före krisen det nordiska land med den högsta Gini:n för marknadsinkomster, men utvecklingen under tidigt 1990-tal har ytterligare förstärkt den positionen. För de övriga nordiska länderna är nivån i dag relativt lika, men i Norge har ökningen till dagens nivå skett över en längre tidsperiod. På 1980-talet var landet det mest jämlika av de nordiska länderna, men be-

Diagram 3.2 Gini-koefficient före och efter skatter och transfereringar i anglosaxiska länder, 1974–2013

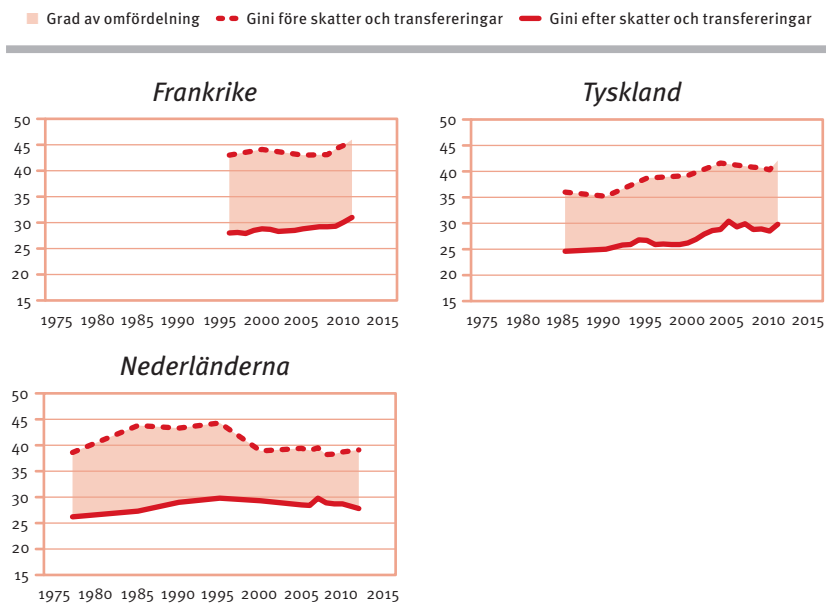

Källa: OECD.

finner sig i dag i nivå med Sverige och Danmark. I vilken utsträckning utjämnar skatter och socialförsäkringssystem skillnader i Norden? Det första som kan noteras är att i samtliga länder är inkomstspridningen betydligt lägre mätt på detta sätt. Det vill säga alla länder har ett skatte- och välfärdssystem som i någon utsträckning utjämnar inkomstskillnader. I Finland är utjämnningen särskilt stor och innebär att landet efter skatter och transfereringar hamnar i nivå med de övriga Norden. Den ökning av ojämlikheten efter skatter och transfereringar som ägt rum i Sveriges under 2000-talet förklaras av att graden av omfördelning har minskat. Det svenska världssystemet omfördelar mindre än både det danska och det finska enligt detta mått.

Hur har utvecklingen sett ut i de anglosaxiska länderna? I denna ländergrupp, som redovisas i diagram 3.2, ingår USA, Kanada, Storbri-

Diagram 3.3 Gini-koefficient före och efter skatter och transfereringar i kontinentaleuropeiska länder, 1974–2013

Källa: OECD.

tannien och Australien. I Storbritannien har ökningen i inkomstspridningen före skatter och transfereringar varit mycket dramatisk. År 1974 var landet bara något mer ojämlikt än Sverige. I Storbritannien är ojämlikheten enligt detta mått i dag lika hög som i USA. Kanada har också upplevt en ökning, men där har ojämlikheten sedan 1990-talet legat stilla vid en lägre nivå än i Storbritannien. Bland de anglosaxiska länderna framgår också att Storbritannien, som före skatter och transfereringar i dag är lika ojämlikt som USA, har ett välfärdssystem som i större utsträckning utjämnar skillnader.

I de kontinentaleuropeiska länderna, som inkluderar Frankrike, Tyskland och Nederländerna och som redovisas i diagram 3.3, har utvecklingen inte varit lika tydlig. Tyskland uppvisar ett mönster som påminner om det i Norden, det vill säga en långsiktig ökning, i Nederländerna

har ojämlikheten före skatter och transfereringar däremot i själva verket minskat från en topp under 1980-talet. I Frankrikes fall ger tillgängliga data ingen möjlighet att beskriva utvecklingen före 1990-talet, men landet är i dag det mest ojämlika av de kontinentaleuropeiska länderna. Efter omfördelning ligger Frankrike emellertid på en liknande nivå som övriga inom ländergruppen. I det enda land som inte sett en tydlig ökning av inkomstspridningen sedan 1980-talet, Nederländerna, har graden av omfördelning däremot minskat och den lägre ojämlikheten förklaras av hur marknadsinkomsterna utvecklats.

3.2 Sammanfattning och slutsatser

I detta avsnitt har jag presenterat den ekonomiska ojämlikhetens utveckling i Sverige under de senaste årtiondena i jämförelse med ett antal andra rika länder. Från jämförelsen kan följande slutsatser dras:

- Spridningen i marknadsinkomster har stigit sedan 1980-talet i nästan alla länder i jämförelsen, undantaget är Nederländerna.
- Graden av ojämlikhet före skatter och transfereringar varierar mycket mellan länder, där den högsta nivån återfinns i USA och Storbritannien medan inkomstspridningen är lägre i de nordiska länderna.
- Enligt det mått på omfördelning som använts här, är det stora skillnader i hur olika länders välfärdsstater påverkar spridningen i disponibla inkomster.
- I inget land har välfärdssystemet förmått stävja den ökning som skett i spridningen av marknadsinkomster. Det understryker vikten av att inte bara se till hur mycket länder omfördelar, spridningen av marknadsinkomster är av central vikt för ekonomisk jämlikhet.

4. Facket och inkomstspridning i internationell forskning

I DET HÄR AVSNITTET tar jag upp och diskuterar den internationella forskningslitteraturen kring hur facket påverkar inkomstfördelningen. Jag kommer först beskriva studier som i huvudsak undersöker ett antal länder över tid och som skattar en relation mellan något mått på facklig styrka och ojämlikheten i löner eller inkomster. Därefter diskuteras några studier som istället för att jämföra flera länder, undersöker olika individer och företag inom ett land där förhandlingsnivån varierar mellan avtalsområden och där förändringar sker över tid.

Jag har i så stor utsträckning som möjligt försökt fånga upp forskning som avspeglar dagens situation. I de fall där det finns mycket forskning på ett område, har jag därför prioriterat nyare studier. Jag har också strävat efter att den tidsperiod som analyseras ska ligga så nära i tid som möjligt. Utöver det har jag fokuserat på studier som direkt berör den roll som facket spelar för jämlikhet, till fördel för studier som mer allmänt diskuterar inkomstfördelningens förändring eller fackets organisatoriska utveckling. Inom denna litteratur görs sällan en åtskillnad mellan typer av facklig organisering, exempelvis i vilken utsträckning arbetare och tjänstemän är organiserade. Därför har detta perspektiv dessvärre fått en undanskymd roll i forskningsöversikten. På samma sätt skattas i artiklarna i regel vilket samband som finns mellan olika mått på facklig styrka och graden av ojämlikhet. Däremot lyfts det sällan fram att fackföreningar i olika länder kan ha olika utjämningsambitioner. Det betyder att effekten av facklig styrka på inkomstfördelningen måste tolkas som en genomsnittlig effekt som inte särskiljer på hur fackliga strategier, givet denna styrka, skiljer sig.

De artiklar som tas upp använder sig av olika mått på ojämlikhet. I vissa fall rör det sig om årsinkomster (som också inkluderar kapitalinkomster) och i andra fall om årslöner, månadslöner eller timlöner. Ibland ingår flera mått i samma artikel. I regel diskuteras alltid inkomster före skatter och transfereringar.

4.1 Jämförelser av flera länder

Under de senaste tio–femton åren har intresset för fackets betydelse för inkomstfördelningen ökat och det kan därför vara på sin plats att återge de slutsatser som OECD drog i en rapport från 2004 där de summerade vad forskningen visat fram tills dess (OECD, 2004). Deras tolkning var att högre facklig anslutningsgrad, större kollektivavtalsäckning och en mer centraliserad och koordinerad lönebildning tenderade att leda till minskade löneskillnader. De fann också belägg, men något svagare, för att dessa faktorer också inverkar positivt på löner för ungdomar, äldre och kvinnor.

Visser and Checchi (2009) understryker vikten av att särskilja fackföreningarnas roll i länder där kollektivavtalade löner endast täcker en del av arbetsmarknaden och länder, som Sverige, där fackföreningarna påverkar lönerna för majoriteten sysselsatta. Orsaken är att det i länder med låg täckningsgrad i regel också uppstår en skillnad i lön mellan fackligt och icke fackligt anslutna. Även om facket förhandlar fram ett avtal som leder till lägre löneskillnader bland fackligt anslutna, innebär löneskillnaden gentemot icke anslutna att effekten på jämlikheten blir mindre än vad som annars vore fallet. I länder som Sverige, där kollektivavtal är normerande också för de som inte är fackligt anslutna, blir effekten därför sannolikt större. De undersöker effekten på spridningen i årslöner och finner i sin empiriska analys att varken facklig anslutningsgrad eller graden av central koordination i lönebildningen i sig påverkar. Däremot kan de se att högre lagstadgade minimilöner och högre täckningsgrad för kollektivavtal leder till mindre skillnader. I ett nästa steg tittare de närmare på facket och lönebildningsinstitutionernas påverkan på olika delar av årslönefördelningen. De finner att både hög anslutningsgrad och kollektivavtalsäckning bidrar till högre löner för de 10 procent sämst betalda och lägre löner för de 10 procent med högst löner. Överlag kan deras resultat tolkas som att det för låga löneskillnader är av vikt att både ha en hög anslutningsgrad och en hög täckningsgrad för kollektivavtal. Författarna går också vidare och undersöker vilka specifika löneskillnader som påverkas av facklig styrka. Hypotesen är att individuella egenskaper spelar mindre roll och att "objektiva" yrkesrelaterade egenskaper har större betydelse för lönenivån när facket har större inflytande över lönestrukturen, med andra ord:

”lika lön för lika arbete”. De finner att ålder har en större betydelse i länder med hög facklig anslutningsgrad och med högre täckningsgrad för kollektivavtal. De tolkar detta som ett tecken på att objektiva och mätbara faktorer så som arbetslivserfarenhet och senioritet premieras när arbetsgivarna inte själva sätter lönerna. Intressant nog kan de också se att länder med hög anslutningsgrad, större täckningsgrad, högre grad av koordination i löneförhandlingar och högre lagstiftade minimilöner också har ett mindre lönegap mellan kvinnor och män. De kan däremot inte avgöra om det beror på dessa faktorer i sig, eller om de länder med höga värden också har andra institutioner som bidrar till lägre löneskillnader mellan könen.

Garnero, Kampelmann and Rycx (2015) studerar 18 länder mellan 2007 och 2009 och kombinerar information om individer, som är jämförbar mellan länder, med kunskap om lägstralöner. Lägstralönerna består av två typer. Den första kategorien består av nationella minimilöner som finns i ett stort antal länder och som bestämts lagstiftningsvägen. Den andra kategorien är information om sektorsvisa lägstralöner som förhandlats fram mellan fack och arbetsgivare, kombinerat med information om hur många arbetare som täcks av dessa minimilöner i kollektivavtalen. Den senare varianten är den som förekommer i Sverige där vi inte har några lagstiftade minimilöner. Det är ovanligt inom den forskningslitteratur som undersöker effekten av minimilöner att också inkludera framförhandlade lägstralöner på detta sätt. Författarna skattar effekten av dessa lägstralöner på spridningen i timlöner och finner att de leder till minskade löneskillnader.

I en artikel publicerad av Internationella Valutafonden (IMF) undersöker Jaumotte och Buitron (2015) sambandet mellan facklig anslutningsgrad och tre mått på inkomstspridning. Deras tre mått är Gini-koefficienten i årsinkomster före skatter och transfereringar, Gini-koefficienten i årsinkomster efter skatter och transfereringar samt andelen av de totala årsinkomsterna, före skatt, för de rikaste tio procenten. De använder data för ett stort antal rika länder, däribland Sverige, mellan 1980 till 2010. I sin analys kontrollerar författarna för en rad andra faktorer som kan ha betydelse för ojämlikhetens utveckling, som exempelvis teknologisk förändring. Det gör det möjligt att bättre särskilja anslutningsgradens enskilda effekt. Författarna gör en överslagsberäk-

ning utifrån sina resultat och drar slutsatsen att av den totala ökningen i ojämlikheten på sju procentenheter sedan 1980, kan 29 procent förklaras av en minskad facklig anslutningsgrad. Resultatet gäller ojämlikheten mätt som Gini-koefficienten i årsinkomster före skatter och transfereeringar. Författarna finner också en tydlig effekt av fackligt medlemskap på andelen av inkomsterna som tillfaller de tio rikaste procenten. De spekulerar att en anledning kan vara att lägre löner för vanliga löntagare, som fackets minskade makt har medfört enligt deras bedömning, per automatik ökar de rikastes andel av inkomsterna. En anledning kan emellertid också vara att lägre löner ger högre kapitalinkomster. Som tidigare noterat spelar vinster från kapital en stor roll för den rikaste gruppens inkomster.

Sologon and Donoghue (2012) utvecklar analysen på ett annat sätt. Med hjälp av statistisk metod delar de upp spridningen i timlöner på två komponenter: En tillfällig och en permanent. Genom att urskilja den permanenta timlönespridningen kan de utesluta skillnader som är av tillfällig karaktär och kan bero av att människor är mellan två jobb, föräldralediga eller andra orsaker. Det är viktigt eftersom facket kan tänkas påverka tillfälliga löneskillnader genom att motsäga sig uppsägningar eller genom att förmå företagen att inte skära ned på löner vid en ekonomisk nedgång. Frågan är om facket också kan påverka den lönespridning som förklaras av löneskillnader mellan grupper med olika lång utbildning och arbetslivserfarenhet, likväl som skillnader mellan könen och mellan invandrare och personer födda i landet. Analysen omfattar perioden 1994–2001 och ett flertal EU-länder så som Storbritannien, Danmark, Finland och Tyskland, dock ej Sverige. Både den permanenta och den tillfälliga timlönespridningen är lägre, och den långsiktiga timlönespridningen en lägre andel av den totala spridningen i de nordiska länderna. Författarna finner också i en statistisk jämförelse av de länder som ingår i studien, att högre facklig anslutningsgrad är associerat med en lägre permanent såväl som tillfällig timlönespridning.

Castater (2015) undersöker om fackföreningarnas effekt på fördelningen i årsinkomster före skatter och transfereringar är mindre när exponeringen mot internationell handel är högre. Han använder data för ett antal rika länder sedan 1980-talet, däribland Sverige och de nordiska länderna. Han undersöker två mått, ett mått på faktisk exponering

genom import, export och kapitalrörelser, och ett index som mäter den lagliga möjligheten att investera utomlands och för utländska intressenter att investera i landet. Det finns två möjliga kanaler enligt författaren. Den första berör fördelningen mellan arbetstagare och företag. Globaliseringen gör det lättare för företag att flytta utomlands, eller hota med att göra det. Samtidigt gör ökad konkurrens att det vinstutrymme som facket kan förhandla sig till minskar. Den andra mekanismen berör fördelningen mellan fackligt anslutna, eller, som i fallet i exempelvis Sverige, fördelningen mellan dem som täcks av kollektivavtal. Globaliseringen påverkar vissa sektorer mer än andra. Några branscher påverkas nästan inte alls av ökad handel, eftersom dessa varor och tjänster måste produceras nationellt. Det gäller exempelvis utbildningssektorn, transport, bostadsbyggande och offentliga tjänster. Castater finner också att effekten av andelen fackföreningsanslutna på inkomstjämligheten minskar med graden av globalisering. Tidigare forskning har funnit tecken på att effekten av fackföreningsstyrka på inkomstfördelningen har minskat över tid. Castater menar att anledningen till det är att graden av globalisering har ökat kontinuerligt och att det är förklaringen till att fackets möjligheter att påverka ojämlikheten har minskat. Han finner emellertid att så endast är fallet när det kommer till skillnaden mellan de lägst betalda och medelinkomsttagare. Starkare fack är fortfarande, enligt författaren, sammanknippt med en lägre inkomstskillnad mellan toppinkomsttagarna och medelinkomsttagarna.

Facklig styrka kan också påverka skillnaden i löner mellan kvinnor och män på flera sätt. Indirekt så gynnas kvinnor mer av fackets allmänna löneutjämnande effekt eftersom de ofta har de lägsta lönerna medan män ofta har bättre betalda jobb. Facklig styrka innebär också i många fall en standardisering av lönenivåer för vissa typer av jobb och utbildningsnivåer. På så sätt minskas utrymmet för godtycklig lönesättning, vilket också gynnar kvinnor. Facket kan också ha en direkt effekt på kvinnors relativa löner genom att kräva och förhandla fram högre löneökningar för kvinnor än för män.

Blau och Kahn (2001) undersöker utvecklingen av kvinnors inkomster relativt män under perioden 1985 till 1994 i 22 rika länder, däribland Sverige. Vilken definition av inkomster som används skiljer mellan länderna som ingår i undersökningen, i vissa länder är det månadsinkomster

och i vissa årsinkomster. I vissa fall mäts inkomsterna före och i vissa fall efter skatter och transfereringar. De finner att en sammanpressad inkomststruktur för män är associerat med en högre relativ inkomst för kvinnor. Anledningen är, bedömer författarna, att eftersom kvinnor i högre utsträckning befinner sig i den nedre delen av inkomstfördelningen, så gynnar också lägre inkomstskillnader kvinnor relativt sett. De finner dessutom att inkomstgapet mellan kvinnor och män är mindre i länder med högre täckningsgrad för kollektivavtal. Anledningen, enligt författarna, är att starkare fackföreningar är sammanbundet med lägre inkomstskillnader generellt. Det vill säga, eftersom starkare fack är associerat med lägre ojämlikhet för både män och kvinnor, och kvinnor ofta återfinns bland de lägst betalda, är starkare fack också associerat med högre relativ inkomst för kvinnor. Den generella inkomstsammanpressning som facket medför, gynnar därför kvinnor mer.

Meng & Meurs (2004) jämför hur enskilda företags lönesättningspolicyer påverkar kvinnors timlöner i Frankrike och Australien. De menar att de enskilda företagens policy gynnar kvinnor mer i Australien på grund av den högre fackliga närvaron ute på företagen. Författarna börjar med att skatta vilka faktorer som förklarar timlöner för kvinnor och män generellt sätt så som utbildning, erfarenhet, yrke och så vidare. Den del av timlönen som förklaras av att man jobbar på ett visst företag och som inte kan förklaras av dessa individuella faktorer särskiljs. Därefter jämför författarna för varje företag skillnaden i denna "företagseffekt" för kvinnor och män. Det vill säga, hur mycket lägre löner har kvinnor i ett särskilt företag efter att författarna kontrollerat för individuella egenskaper. I nästa steg undersöker författarna vilka faktorer på företagsnivå som förklarar varför vissa företag har ett större lönegap mellan kvinnor och män. De finner att i företag där löneförhandlingarna sker på företagsnivå, missgynnas kvinnor generellt. Det är dock inte fallet på arbetsplatser med lokala förhandlingar men där en fackföreningsrepresentant förhandlar om lönerna istället för de anställda individuellt. Resultatet är relevant också i ett svenskt sammanhang. Förhandlingar sker allt oftare på det enskilda företaget. Men eftersom den fackliga närvaron alltså är stor i Sverige, kan godtyckliga löneskillnader mellan kvinnor och män sannolikt motverkas. Decentraliserade förhandlingar utesluter emellertid en utjämning av löner mellan mans- och kvinno-

dominerade sektorer. Eftersom arbetsmarknaden är väldigt segregerad, med kvinnor starkt överrepresenterade i vissa lågavlönande sektorer, är det sannolikt att en utjämning mellan sektorer också är viktigt för löneskillnader mellan kvinnor och män i Sverige.

4.2 Förändring inom länder

I detta underavsnitt tar jag upp tre studier som tittar på förändringen inom ett land och hur lönefördelningen påverkas när det finns olika typer av förhandlingssystem inom ett land vid samma tidpunkt. Dessa studier skiljer sig från de som togs upp i föregående avsnitt. De tidigare studierna jämförde i regel ett tvärsnitt av länder eller flera länder över tid. De som tas upp i detta avsnitt undersöker istället hur olika typer av förhandlingssystem påverkar lönespridningen inom en grupp. Hur förändras exempelvis lönespridningen i ett företag när löneförhandlingarna decentraliseras från branschnivå till företagsnivå? Dessa studier undersöker i samtliga fall fördelningen av löner och inte fördelningen i inkomster.

Gerlach and Stephan (2006) jämför timlönespridningen inom tyska företag som befinner sig inom ett av tre möjliga förhandlingssystem: 1) kollektivavtal som bestäms på branschnivå, 2) företagsvisa kollektivavtal, eller 3) inga kollektivavtal. De undersöker sambandet under tre år: 1990, 1995 och 2000. De finner att timlönerna är mer sammanpressade inom och mellan företag där lönerna sätts genom branschvisa förhandlingar, jämfört med företag utan kollektivavtal. De finner att en viktig anledning till den lägre lönespridningen är att utbildningsår ger en lägre relativlön vid centrala förhandlingar jämfört med företagsvisa.

I Danmark finns det flera parallella lönebildningssystem sida vid sida. Under 1980- och 1990-talet skedde också en decentralisering genom att fler företag och sektorer gick över till system med en lägre förhandlingsnivå. Det är tre system som existerar parallellt. För de arbetstagare som täcks av det så kallade normallønssystemet sätts den individuella lönen direkt i sektorsvisa förhandlingar mellan fack och arbetsgivare. Under minimallønssystemet och mindstebetalingssystemet utgör den lön som förhandlas fram i sektorsvisa förhandlingar ett golv. För majoriteten av arbetstagare under dessa system utökas sedan lönen med individuella potter via lokala förhandlingar. Slutligen finns det avtal utan centrala lönesatser där lönen istället förhandlas fram på arbetsplatsnivå. Sedan

1989 har andelen arbetstagare inom DA/LOs förhandlingsområde med normalløssystemet minskat från 34 till 16 procent. Samtidigt ökade andelen utan någon centralt förhandlad lønestats från 4 till 22 procent. Dahl, Maire and Munch (2013) utnyttjar den variation som denna förändring innebär för att studera timlønespridningen under olika förhandlingssystem. Eftersom branscher kunde gå in och ut ur respektive system innebär det att samma företag och samma arbetstagare kan jämföras när de befinner sig under olika förhandlingsnivåer. Författarna finner att decentraliserade løneförhandlingar ökade timlønespridningen. De gör en jämförelse mellan den högsta graden av centralisering under normalløssystemet och systemet med endast företagsvisa förhandlingar. De finner då en lägre lønepremie i toppen av lønefördelningen och en högre lønepremie i den nedersta delen av lønefördelningen under normalløssystemet. Författarna finner emellertid ingen skillnad mellan normalløssystemet och de system som kombinerar centrala avtal med företagsvisa förhandlingar.

I en ännu opublicerad studie genomför Andreasson (2014) en liknande analys för Sverige med data för 2007 och 2010, det vill säga en betydligt kortare period än i den danska studien. I studien ingår endast privat sektor. Författaren använder "Ratio-skalan" för att klassificera graden av decentralisering i lønebildningen. Ratio-skalan är en omarbetning av Medlingsinstitutets kategorisering av kollektivavtal i sju grupper. Ratio-skalan löper istället från 1 till 4. Värdet 1 innebär då lokal lønebildning utan individgaranti eller stupstock, värdet 2 lønebildning utan individgaranti, men med lønepott eller stupstock om utrymmets storlek, värdet 3 lønebildning med individgaranti, lønepott eller stupstock om utrymmets storlek och värdet 4 generell höjning och lønepott (Karlson, 2011). Studien baseras på de 23 000 personer som bytte centraliseringsgrad i sitt kollektivavtal mellan 2007 och 2010. Det kan ske antingen genom en förändring av centraliseringsgraden i avtalet för det arbete som en individ innehar eller genom att en person byter jobb under perioden. Av de som bytte modell gick 70 procent till en förhandlingsform som var mer decentraliserad. Ungefär hälften av dessa förändringar berodde på att individer bytte jobb. Andreasson (2014) finner, i motsatts till Dahl, Maire and Munch (2013) för Danmark, att timlønerna är högre för de sämst betalda grupperna och lägre för de bästa betalda under lokala

företagsförhandlingar jämfört med centrala avtal. Timlönepremien i decentraliserade förhandlingar jämfört med helt centralt förhandlade löner är 13,9 procent för män och 19 procent för kvinnor bland de 20 procent med lägst löner. Andreasson menar att det kan vara ett tecken på att lokala förhandlare verkar för en mer sammanpressad lönestruktur inom det enskilda företaget. Han finner också, i motsats till exempelvis Visser och Checchis (2009) länderjämförelse, att arbetslivserfarenhet ger en högre relativ lön vid decentraliserade förhandlingar jämfört med centrala avtal. Det finns däremot ingen skillnad mellan avtalsformerna och avkastningen på utbildning. Sambandet mellan grad av decentralisering och utjämningsambition skiljer sig med stor säkerhet åt mellan olika fackförbund och mellan sektorer, resultaten kan därför vara känsliga för att den valda tidsperioden, som bland annat täcker en tidpunkt före och mitt under finanskrisen. Att identifikation bygger på individer för vilka förhandlingsmodellen förändrades påverkar också vilka arbetstagar och vilka avtalsområden som ingår i analysen.

4.3 Slutsatser

I det här avsnittet har jag diskuterat studier som undersöker sambandet mellan facklig styrka och spridningen i löner och inkomster. Tre mått på facklig styrka behandlas i regel i dessa studier: facklig anslutningsgrad, kollektivavtalens täckningsgrad och graden av centralisering i lönebildningen. Följande slutsatser kan dras:

- Jämförelser mellan länder visar i regel att facklig anslutningsgrad och kollektivavtalens täckningsgrad är associerat med lägre inkomstskillnader. Det finns vissa indikatorer på att sambandet har minskat över tid, möjligtvis som en konsekvens av ökad globalisering.
- Graden av centralisering i lönebildningen visar ett svagare samband med inkomstspridningen i de studier som jämför länder. En möjlig anledning till detta kan vara att det är svårt att mäta graden av centralisering på ett sätt som fångar den verkliga graden av koordinering i lönebildningen.
- De studier som undersöker förändring över tid inom länder i grad av centralisering har i regel funnit att lokala förhandlingar innebär en större lönespridning än vid centralt förhandlade löner. Ett undantag är Andreassons (2014) studie av Sverige.

5. En närmare titt på Sverige, USA och Tyskland

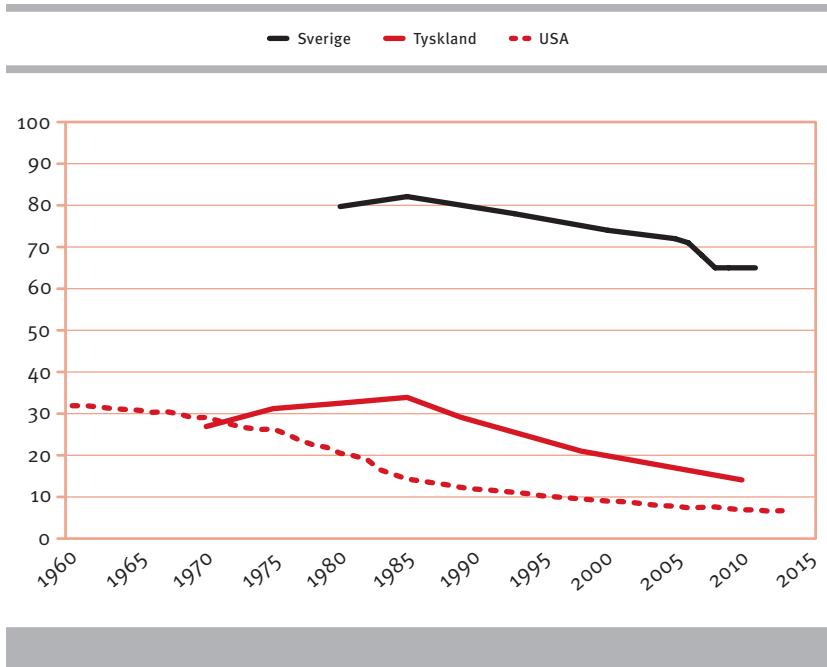
I DENNA AVDELNING diskuteras utvecklingen av arbetsmarknadsinstitutioner mer allmänt i USA, Tyskland och Sverige och förändringen av facklig anslutningsgrad, kollektivavtalens täckning och lönebildningens struktur kartläggs. De två länder som tagits ut för jämförelsen med Sverige är Tyskland och USA, som har valts för att de är stora utvecklade ekonomier som också representerar olika arbetsmarknadsregimer. Efter kartläggningen diskuteras vilken koppling till lönespridningens och ojämlikhetens utveckling i dessa länder som förändringen i arbetsmarknadsinstitutionerna kan tänkas ha haft.

Diagram 5.1 visar utvecklingen av den fackliga anslutningsgraden i det privata näringslivet i Sverige, Tyskland och USA. Som framgår av figuren har anslutningsgraden sjunkit sedan 1980-talet i samtliga tre länder. Förändringen har varit mest dramatisk i USA. År 1970 var anslutningen högre där än i Tyskland och låg kring 35 procent, men har sedan dess sjunkit kraftigt och är i dag så låg som 7 procent. I Tyskland ökade anslutningen fram till mitten av 1980-talet men har sedan dess sjunkit kraftigt, från en topp på 34 procent ned till 14 procent år 2010. Sverige har följt ett liknande mönster som i Tyskland men från en betydligt högre nivå. När anslutningen var som högst år 1985 låg den på 80 procent och är i dag nere på 65 procent av alla arbetstagare i det privata näringslivet.

Diagram 5.2 visar istället kollektivavtalens täckningsgrad i hela ekonomin. Mönstret är något annorlunda än för den fackliga anslutningsgraden. Det beror i viss mån på att olika sektorer täcks då anslutningsgraden endast gällde för det privata näringslivet. Med det sagt är täckningsgraden i regel högre än den fackliga anslutningsgraden, vilket i stor utsträckning beror på att arbetstagare täcks av kollektivavtal om deras arbetsgivare är anslutna till en arbetsgivarorganisation, även om de själva inte är medlemmar i facket (Se exempelvis diskussionen i OECD, 2004). USA har återigen den i särklass lägsta nivån, i dagsläget täcks endast 10 procent av arbetstagarerna av kollektivavtal. Det avspeglar det faktum att också arbetsgivarna är organiserade i relativt liten utsträckning och att det inte finns meka-

Diagram 5.1 Den fackliga anslutningsgraden i det privata näringslivet i Sverige, Tyskland och USA, 1960–2014

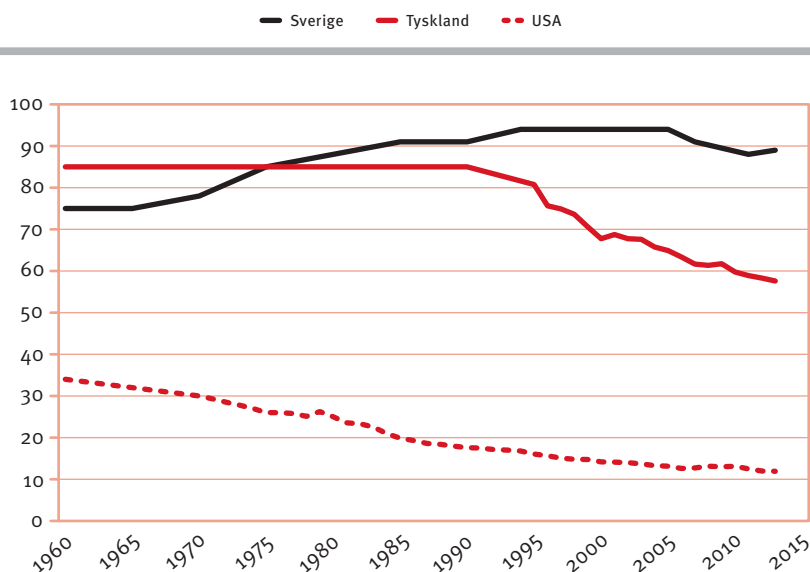

Information: Figuren visar andelen av alla anställda inom det privata näringslivet som är medlemmar i en facklig organisation.

Källa: ICTWSS: Database on Institutional Characteristics of Trade Unions, Wage Setting, State Intervention and Social Pacts, Visser (2016).

nismer som i någon större utsträckning utsträcker kollektivavtalen även till andra än de fackligt anslutna. Det har också skett en långsiktig minskning i täckningsgraden, den har sjunkit från över 35 procent på 1960-talet. I Tyskland har det skett en dramatisk minskning sedan 1990-talet. Så sent som 1975 hade Tyskland en högre täckningsgrad än Sverige, på över 80 procent. Idag är den under 60 procent. I Sverige har det istället skett en långsam ökning sedan 1960-talet och en toppnivå nåddes 1995 med 94 procent. Efter det låg täckningsgraden sedan still under tio år och har sjunkit något sedan 2005. Det är dock viktigt att poängtera att flera länder har lyckats upprätthålla en hög täckningsgrad för kollektivavtal som är i nivå eller till och med högre än den i Sverige. Däribland återfinns de övriga nordiska länderna, Österrike, Frankrike och Nederländerna.

Diagram 5.2 Kollektivavtalens täckningsgrad i Sverige, Tyskland och USA, 1960–2014

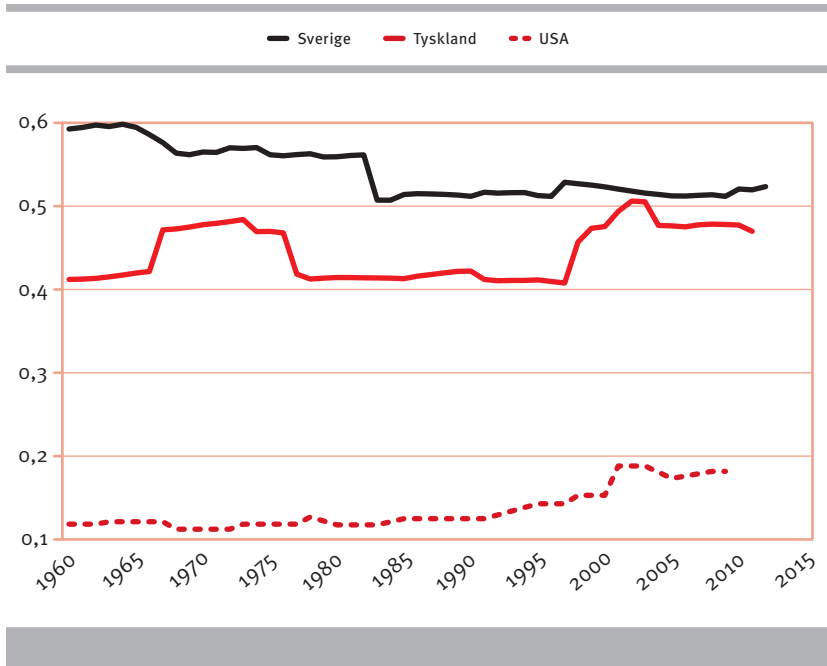

Information: Figuren visar andelen arbetstagare som täcks av kollektivavtal om löner, som andel av alla löntagare med rätt att förhandla kollektivt.

Källa: ICTWSS: Database on Institutional Characteristics of Trade Unions, Wage Setting, State Intervention and Social Pacts, Visser (2016).

Diagram 5.3, slutligen, visar ett mått på graden av centralisering i lönebildningen. Grafen visar ett sammanfattande mått på centraliseringen, som väger in de centrala fackliga organisationernas befogenhet och som kan anta värden mellan 0 och 1, där 1 är den högsta graden av centralisering. I USA har förhandlingarna varit lokala hela tiden och centraliseringen har därför getts ett lågt värde under perioden som helhet, en liten ökning kan emellertid skönjas sedan 1990-talet. I Tyskland, där regions- och branschvisa förhandlingar dominerar, har centraliseringsgraden ökat något men förblivit förhållandevis stabil med undantag för en ökning under andra halvan av 1990-talet som blivit bestående. Sverige startade med en mycket hög grad av centralisering, nära värdet 0.6. Efter några trevande försök föll de centrala förhandlingarna slutli-

Diagram 5.3 Lönebildningens centraliseringsgrad i Sverige, Tyskland och USA, 1960–2014

Information: Figuren visar ett sammanfattande mått på lönebildningens grad av centralisering som tar hänsyn till de fackliga centralorganisationernas befogenheter.

Källa: ICTWSS: Database on Institutional Characteristics of Trade Unions, Wage Setting, State Intervention and Social Pacts, Visser (2016).

gen samman under 1980-talet och sedan dess sker alla förhandlingar på bransch- eller företagsnivå. Efter dessa händelser har graden av centralisering emellertid varit stabil och är fortfarande högre än den i Tyskland. Det är också viktigt att notera att det är mycket svårt att mäta och jämföra graden av centralisering i lönebildningen och jämförelsen ska tolkas med försiktighet. En annan viktig sak att understryka är att måttet gäller för hela ekonomin, både för arbetare där graden av centralisering ofta är högre och för tjänstemän där den vanligtvis är lägre.

För att förstå vilken roll som arbetsmarknadsinstitutioner spelar kan det också vara relevant att jämföra lägstalönerna i respektive land. Det görs vanligtvis genom att beräkna det så kallade minimilönebettet, det vill säga minimilönen som andel av medianlönen. Tyskland införde en

lagstiftad minimilön år 2015 och enligt OECD uppgick den år 2017 till 47 procent av medianlönen för heltidsanställda. Motsvarande siffra för USA är 35 procent. Eftersom Sverige inte har någon lagstiftad minimilön är det svårare att jämföra mot länder med lagstiftning. Arbetsmarknadsökonomiska rådet har i en rapport uppskattat lägstralöner år 2014 inom fyra viktiga avtalsområden: Teknikavtalet, HÖK (Huvudöverenskommelsen mellan Kommunal och SKL), Detaljhandelsavtalet och avtalet för hotell- och restaurangbranschen. Minimilönebettet inom dessa avtalsområden skattas till respektive 58 procent, 63 procent, 69 procent och 71 procent (Arbetsmarknadsökonomiska rådet, 2016). Sverige har alltså i regel högre framförhandlade lägstralöner än motsvarande lagstiftade minimilöner i Tyskland och USA.

Efter det att utvecklingen av den fackliga anslutningsgraden, kollektivavtalens täckning och lönebildningens centralisering har presenterats följer nu en diskussion om utvecklingen i USA följt av Tyskland och avslutningsvis Sverige.

5.1 USA

Som framgick av diagram 5.1 har den fackliga anslutningsgraden i det privata näringslivet sjunkit kontinuerligt i USA sedan 1960-talet. Det hänger till del samman med att den fackliga organiseringen varit koncentrerad inom industri och i offentlig sektor. I takt med att industrins andel av sysselsättningen har sjunkit, har också den totala fackliga anslutningsgraden minskat. Anslutningsgraden var också låg redan från början jämfört med exempelvis Sverige. Facket har inte lyckats organisera arbetare inom privata tjänster. Det fackliga misslyckandet förklaras i stor mån av den anti-fackliga politik som bedrivits under en längre tid. Det understryks också av det faktum att den fackliga organiseringen ökade kraftigt från andra halvan av 1930-talet och under andra världskriget, då facket uppmuntrades, och höll sig på den nivån fram till 1960-talet (Se exempelvis Freeman, 1998).

I USA har det också uppstått en livlig diskussion kring sambandet mellan fackets minskade styrka och den ökade ojämlikheten. Som diagram 3.2 visade, uppvisar USA tillsammans med Storbritannien den högsta ojämlikheten före skatter och transfereringar av de länder som var med i jämförelsen, och i det amerikanska fallet omfördelar staten

betydligt mindre än i Storbritannien. Brady, Baker, & Finnigan (2013) undersöker sambandet mellan facklig anslutningsgrad och andelen arbetande fattiga i USAs delstater under perioden 1991 till 2010. De finner att svagare fack har varit avgörande för utvecklingen av andelen fattiga och sambandet gäller oavsett om man jämför mellan delstater eller inom en delstat över tid. Western & Rosenfeld (2011) har undersökt vilken betydelse som nedgången i facklig anslutning haft för den ökade lönespridningen i det privata näringslivet under åren 1973 till 2007. De menar att facket inte bara påverkar lönespridningen bland medlemmar. Genom att hota företag med facklig organisering och genom att understödja normer om vad som är rättvisa löner, påverkar de även lönerna för icke fackligt anslutna. De skattar att den direkta effekten av minskad facklig anslutning förklarar en femtedel av den ökade lönespridningen bland män. Om effekten på icke-anslutna också tas i beaktande, förklarar den mellan en femtedel och en tredjedel.

I den amerikanska diskussionen har teknologisk förändring som gynnar vissa yrkesgrupper tillskrivits en viktig roll för att förklara den stigande ojämlikheten. Kristal & Cohen (2017) undersöker vilken roll som fallande fackligt medlemskap respektive datoriseringen spelat för lönespridningen inom industrier i USA sedan 1960-talet. De finner att den fallande fackliga anslutningsgraden har varit nästan dubbelt så viktig som den teknologiska förändringen. Tillsammans förklarar den fackliga anslutningsgraden och minimilönerna mellan 60 och 70 procent av den ökade spridningen i löner. De finner också att fackföreningar inte bara påverkar skillnaden mellan låginkomsttagare och medelinkomsttagare utan också mellan höginkomsttagare och mitten.

5.2 Tyskland

I Tyskland har ojämlikheten ökat kraftigt de senaste årtiondena, och särskilt under 2000-talet. I dagsläget utgör 20 procent av heltidsarbetande så kallade lågavlönande (definierat av OECD som två tredjedelar av medianinkomsten). Det kan jämföras med Storbritannien där 21,7 procent bedöms som lågavlönande och USA med 25 procent. Det finns dessvärre inga motsvarande siffror för Sverige.

Thelen (2014) har beskrivit hur Tyskland under en lång tid rört sig mot mer dualism på arbetsmarknaden. Det vill säga, skillnaden mellan

den klassiska industrin där den fackliga anslutningen är fortsatt hög och där huvuddelen av anställda täcks av kollektivavtal, och den framväxande tjänstesektorn, är mycket stor. Sedan 2003 har också de så kallade Hartz-reformerna omstöpt den tyska arbetsmarknaden. De hade som främsta syfte att öka flexibiliteten på arbetsmarknaden och därigenom sänka arbetslösheten, men har också fått konsekvenser för fackets arbete och dess möjlighet att påverka lönestrukturen. Bland annat avskaffades begränsningar för deltidsanställningar och användandet av bemanningsföretag underlättades. Den tyska utvecklingen har av Thelen beskrivits som dualisering genom drift. Det vill säga, i Tyskland har systemet för kollektiva förhandlingar och samarbete mellan arbete och kapital snarast förstärkts inom industrin. Det har skett genom en åderlåtning av samma institutioner i sektorer utanför kärnan av exportkonkurrerande tillverkningsindustri. I Tyskland är den huvudsakliga förhandlingsnivån region-bransch eller på det enskilda företaget. Avtalen täcker bara de arbetare som jobbar i ett företag som erkänner det kontrakt som förhandlats fram på en högre nivå. Företagen kan när som helst hoppa av det rådande kontraktet. Trots en sjunkande trend i kollektivavtalens täckningsgrad under de senaste 25 åren täcks klart fler av avtal än som själva är medlemmar av facket. En anledning är att arbetsgivarna utanför industrin fortfarande är mer välorganiserade än vad som är fallet på arbetarsidan. Hassel (2014) menar att den starka konkurrenskraften för den tyska industrisektorn i själva verket bygger på den liberalisering som har skett inom sektorer utanför kärnan av tillverkningsindustrier. Den genomsnittliga lönen i tjänstesektorer så som handel, hotell och restaurang men också företagstjänster och finans har sjunkit relativt lönerna inom industrin. Det är också i tjänstesektorerna som tillväxten av deltidsarbete på arbetsplatser utan kollektivavtal varit som störst.

Vilken roll har fackets minskade makt spelat för utvecklingen av ojämlikheten? Dustmann, Ludsteck and Schönberg (2009) har studerat lönestrukturens förändring och finner att spridningen har ökat i Västtyskland sedan 1980-talet. Under den tidigare perioden drevs ökningen i huvudsak av teknologisk förändring som gynnade de mest välbetalda. Sedan 1990-talet har ökningen också skett genom en sämre utveckling för de sämst betalda. Författarna finner att minskad facklig anslutning kan förklara 28 procent av ökningen i spridningen i den nedre delen av

lönefördelningen. Dustmann m.fl. (2014) genomför en kontrafaktisk beräkning av lönestrukturen i Tyskland om kollektivavtalens täckningsgrad förblivit vid den nivå de hade 1995. De finner att lönerna hade varit högre generellt sett, men skillnaden är särskilt stor i den nedre delen av lönefördelningen. De finner också att lönespridningen ökat inom den del av ekonomin som täcks av kollektivavtal och de kopplar det till den decentralisering av lönebildningen som inleddes i början av 1990-talet.

Card, Heining and Kline (2013) undersöker lönestrukturen i Västtyskland under perioden 1985 till 2009, då spridningen i löner ökade kraftigt. De studerar den arbetsplatspecifika effekten på löner. Det vill säga, hur stor andel av spridningen i löner kan förklaras av att vissa företag betalar mer och vissa andra mindre, efter att författarna kontrollerat för individens utbildning, företagssektor, ålder med mera. De finner att antalet företag som betalade relativt låga löner ökade efter 1996, då också antalet företag utan kollektivavtal steg. Bland de företag som startat efter 1996 som inte har kollektivavtal är också spridningen i löner större än bland de med sektors- eller företagspecifika avtal.

Antonczyk, Fitzenberger and Sommerfeld (2010) tittar närmare på utvecklingen av löneskillnaden mellan män och kvinnor. De undersöker perioden 2001 till 2006 och kan konstatera att en kraftig ökning av lönespridningen sammanföll med en fallande andel företag som täcks av kollektivavtal. De finner att samtidigt som minskningen i kollektivavtalens täckningsgrad har bidragit till den ökade lönespridningen generellt, så har effekten på lönegapet mellan kvinnor och män varit liten. Det är fallet eftersom den sjunkande kollektivavtalsanslutningen har påverkat lönestrukturen för män och kvinnor på ett liknande sätt.

5.3 Sverige

Som tidigare påvisats har Sverige i ett jämförande perspektiv i viss mån lyckats stå emot den internationella trenden mot minskad facklig anslutningsgrad och kollektivavtalstäckning. Trots den allttjämt höga nivån har det skett en långsiktig minskning av den fackliga anslutningsgraden i det privata näringslivet och kollektivavtalens täckning har minskat de senaste tio åren.

Från det att kontinuerligt centrala förhandlingar mellan LO och SAF påbörjades 1956 fortsatte lönerörelserna att fortgå på detta sätt fram

till 1983, då det centrala förhandlingssystemet bröt samman. Avsteget från de centrala förhandlingarna skedde genom att Verkstadsföretagen och Metallindustriarbetareförbundet gick före och förhandlade fram ett eget avtal. Förhandlingarna skedde nu inom respektive avtalsområde och föregicks inte av några centrala avtal. Efter några försök under 1980-talet, sammanföll slutligen den centrala förhandlingsordningen och SAFs beslut att dra tillbaka sitt deltagande i de centrala förhandlingarna. Sedan 1997 har det så kallade Industriavtalet varit vägledande för lönebildningen. Avtalet innebar en överenskommelse mellan facken och arbetsgivarorganisationerna inom industrin. Avtalen som framförhandlas inom ramen för industriavtalet har också blivit normerande för resten av arbetsmarknaden. Med andra ord sker löneförhandlingarna på branschnivå utan några centrala förhandlingar, men det sker en stor grad av koordination mellan avtalsområden vilket också understyrts av den alltjämt höga grad av centralisering som framgick av diagram 5.3.

Edin och Richardson (2002) undersöker vilken roll den solidariska lönepolitiken spelade för kvinnors relativa löner. Den finner att den allmänna lönesammanpressningen fram till 1974 gynnade kvinnor starkt genom att minska löneskillnaden mellan arbetare med olika utbildningsnivå och genom att påverka den del av lönen som inte kan förklaras av mätbara indikatorer. Däremot har förändringen i löneskillnader mellan olika sektorer systematiskt missgynnade kvinnor.

Albrecht, Björklund and Vroman (2011) undersöker lönestrukturens utveckling mellan 1968 och 1981 jämför med perioden från 1981 till 2000. De finner att lönespridningen sjönk kraftigt under den första perioden och förblev mestadels stabil under den senare. De finner också att minskningen mellan 1968 och 1981 i huvudsak förklaras av en förändring i hur olika egenskaper på arbetsmarknaden ersattes, snarare än av att dessa egenskaper i sig blev mer jämlikt fördelade. De kopplar utvecklingen under den första perioden till den fackliga utjämningspolitik som bedrevs inom ramen för den solidariska lönepolitiken. Författarna anser att det är svårare att förklara stabiliteten under den senare perioden, när de centrala förhandlingarna föll samman.

Bengtsson, Edin and Holmund (2014) studerar ojämlikhetens utveckling i Sverige sedan 1968. Det är intressant att notera att ökningen i inkomstspridningen före- men framförallt efter skatter och transferering-

ar har varit större än ökningen i lönespridningen. Det stämmer också överens med bilden som gavs i diagram 3.1 vilken visade Gini-koefficienten före och efter skatter och transfereringar. Graden av utjämning har minskat i Sverige, men Gini-koefficienten före omfördelning har varit relativt oförändrad sedan mitten av 1990-talet. Löneskillnaderna mellan de 10 procent lägst betalda och de 90 procent bästa betalda, den så kallade p90/p10-kvoten, är lägre i Sverige än i andra jämförbara OECD-länder. Författarna presenterar utvecklingen av tre mått på lönespridningen sedan 1968: kvoten mellan p90/p10, p90/p50 och p50/p10. För samtliga tre mått sjönk spridningen kraftigt efter 1968 och nådde en lägstanivå 1981. Sedan dess har spridningen ökat fram till 2012, men är i inget fall tillbaka på samma nivå som 1968. Författarna diskuterar möjliga förklaringar. De menar att sammanbrottet för den centrala avtalsmodellen i början av 1980-talet sammanfaller väl med utvecklingen av löneskillnader. Under de centrala förhandlingarna minskade löneskillnaderna och därefter har de tenderat att öka. Författarna gör emellertid inget försök att kvantifiera vilken roll som förändringen i avtalssystemet spelat relativt exempelvis den teknologiska utvecklingen.

Tidigare studier kunde visa att spridningen i genomsnittliga löner mellan branscher var låg i Sverige jämfört med andra rika länder (Holmlund and Zetterberg, 1991; Edin and Zetterberg, 1992). Det är intressant att notera att lönespridningen mellan branscher i Sverige fortfarande är mycket liten i internationell jämförelse. Ökningen sedan 1990-talet i spridningen mellan sektorer har också varit mindre i Sverige än i andra länder (Arbetsmarknadsekonomiska rådet, 2016).

5.4 Sammanfattning och slutsatser

I detta avsnitt har jag diskuterat hur institutioner på arbetsmarknaden har förändrats i USA, Tyskland och Sverige. Utvecklingen av andelen fackföreningsanslutna i det privata näringslivet, kollektivavtalens täckningsgrad och graden av centralisering i lönebildningen har särskilt redovisats. Jämförelsen visade att den fackliga anslutningsgraden har minskat sedan 1980-talet i alla tre länder. Minskningen i Sverige har inte varit lika dramatisk och har skett från en betydligt högre nivå än i USA och Tyskland. Vad gäller kollektivavtalens täckningsgrad har förändringen varit mest dramatisk i Tyskland där den har sjunkit från

över 80 procent i början av 1990-talet till dagens nivå på ca 60 procent av alla arbetstagare. I USA har täckningsgraden minskat kontinuerligt från 1960-talet, dessutom från en betydligt lägre nivå än i Sverige och Tyskland. I Sverige har täckningsgraden varit på en stabil nivå fram till andra halvan av 2000-talet, varefter den sjunkit något. I Sverige minskade graden av centralisering i lönebildningen när förhandlingarna mellan LO och SAF bröt samman i början av 1980-talet, men har därefter varit stabil. I Tyskland har graden istället ökat något sedan 1990-talet och detsamma gäller för USA, även om nivån alltså är högre i Sverige.

Efter beskrivningen av dessa förändringar diskuterades respektive land och vilken koppling som kan finnas mellan omvandlingen av dessa institutioner och den ökade ojämlikheten. Från denna genomgång kan följande noteras:

- För USAs del finns det ett flertal empiriska studier av sambandet mellan den minskande fackliga anslutningsgraden och den stigande ojämlikheten. Sammantaget pekar dessa studier på att en betydande del av denna ökning kan förklaras av fackets minskade styrka.
- I Tyskland har det skett en dualisering av arbetsmarknaden. Det vill säga, inom den konkurrensutsatta industrin har systemet med starka parter och normerande kollektivavtal förblivit intakt samtidigt som den har urholkats inom tjänstesektorn. Flera reformer på arbetsmarknadsområdet har också påverkat fackets möjlighet att upprätthålla löner och villkor. Empiriska studier visar också att lönespridningen ökat som en konsekvens av fackets svagare organisering och genom en decentralisering av lönebildningen. Däremot förefaller löneskillnaderna mellan kvinnor och män inte ha påverkats nämnvärt av denna förändring.
- I Sverige har facket varit mer framgångsrikt i sin organisering. Det gäller särskilt kollektivavtalen, som täcker en klar majoritet av alla arbetstagare. I Sverige saknas direkta studier av hur facklig organisering har påverkat löne- och inkomstspridningen under senare tid, men en ökning skedde efter att de centrala förhandlingarna bröt samman i början av 1980-talet vilket är en indikation på att decentraliseringen medfört större skillnader. Sedan 1990-talet har spridningen i löner emellertid varit stabil och ojämlikheten har istället ökat på grund av större spridning i inkomster och genom att staten omfördelar mindre.

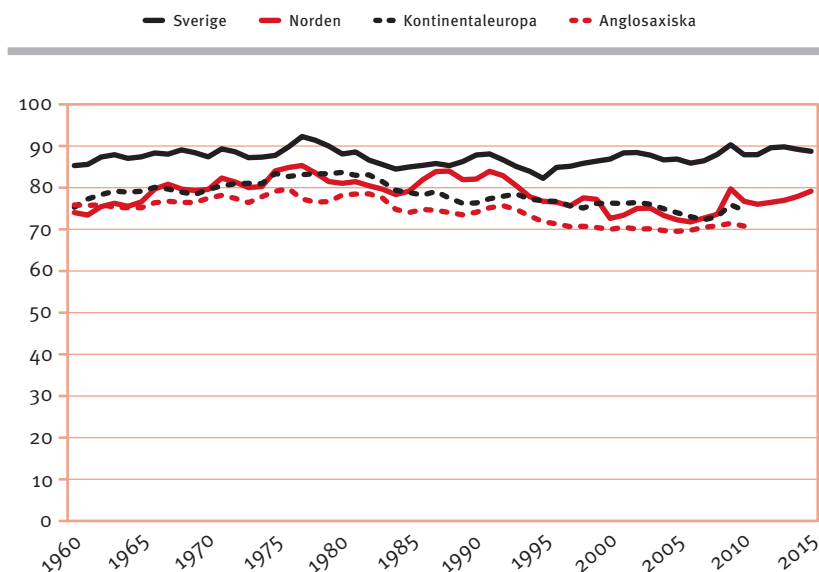
6. Fördelningen mellan arbete och kapital

I **DETTA AVSNITT** diskuteras kort vilken roll facklig organisering kan spela för fördelningen av inkomster mellan arbete och kapital. Som diskuterats tidigare kan detta ha betydelse på två sätt. Dels innebär en högre löneandel att de genomsnittliga lönerna för arbetstagare blir högre, allt annat lika. Eftersom inkomsterna från kapital i regel är mer ojämnt fördelade än inkomster från arbete, innebär en högre löneandel också en lägre inkomstspridning eftersom lönerna är högre och kapitalinkomsterna lägre. Diagram 6.1 visar lönernas andel av de totala inkomsterna i Sverige i jämförelse med tre ländergrupper: Nordiska-, Kontinentaleuropeiska- och Anglosaxiska länder. Som framgår av figuren har lönernas andel av inkomsterna sjunkit generellt sett sedan 1980-talet i de länder som ingår i jämförelsen. Sverige bryter emellertid mot det internationella mönstret. I Sverige finns det enligt dessa siffror ingen tendens till minskning sedan 1980-talet och löneandelen förefaller ha legat relativt stabilt kring 85 procent sedan 1960-talet. Det är anmärkningsvärt särskilt med tanke på att andelen i de nordiska grannländerna under samma period har fallit från en topp under 1980-talet kring 84 procent ned till 79 procent i dag. Det har dock skett en långsam ökning under de senaste tio åren och det är för tidigt att säga om den trenden kommer fortsätta framöver. Vad säger forskningen om sambandet mellan facklig styrka och utvecklingen av fördelningen mellan arbete och kapital?

Inledningsvis är det viktigt att konstatera att ett stort antal faktorer så som teknologisk förändring, strukturell omvandling och internationell handel kan förklara löneandelens utveckling över tid. Det finns också en rad svårigheter i att beräkna fördelningen mellan arbets- och kapitalinkomster på ett rättvisande sätt (Se exempelvis diskussionen i Molinder & Pettersson, 2013). I detta avsnitt är emellertid fokus på den roll som fackliga organisationer, kollektivavtal och arbetsmarknadsinstitutioner kan tänkas spela.

Bengtsson och Waldenström (2017) undersöker sambandet mellan kapitalandelen och inkomsterna för den rikaste procenten för ett stort

Diagram 6.1 Lönerna andel av bruttonationalprodukten i Sverige, Nordiska, Kontinentaleuropeiska och Anglosaxiska länder, 1960–2015

Information: Figuren visar lönerna andel av bruttonationalprodukten justerat för avskrivning av kapital. Öviktat genomsnitt för respektive ländergrupp. Norden består av Norge, Finland och Danmark, Kontinentaleuropa av Frankrike, Tyskland och Nederländerna och Anglosaxiska länder av Australien, Kanada, Nya Zeeland och Irland. Källa: Bengtsson-Waldenström Historical Capital Shares Database, 1875–2015, Bengtsson and Waldenström (2017) som för Sveriges del i sin tur bygger på Edvinsson (2005) för perioden före år 2000 och därefter på AMECO-databasen.

antal länder under 1900-talet och slutet av 1800-talet. De finner ett starkt samband även efter att de kontrollerat för andra faktorer som kan förklara högre toppinkomster. Slutsatsen är att en högre kapitalandel leder till högre inkomster för den rikaste procenten. De finner också ett samband mellan kapitalandelen och ett bredare mått på inkomstspridning, Gini-koefficienten, som bättre fångar upp fördelningen i hela befolkningen. Schlenker och Schmid (2015) undersöker sambandet mellan kapitalandelen och Gini-koefficienten för marknadsinkomster i 16 EU-länder, inklusive Sverige, under perioden 2005 till 2011. De finner på samma sätt ett samband mellan en större kapitalandel och ökad ojämlikhet. De kartlägger också fördelningen av kapitalinkomster

inom befolkningen. I regel är kapitalinkomsterna koncentrerade till den rikaste delen av befolkningen, men det finns också skillnader mellan länder. Kapitalinkomsterna är minst ojämlikt fördelade i Tyskland, Nederländerna och Frankrike. Danmark och Sverige ligger också under genomsnittet. Störst är snedfördelningen i Spanien och Portugal, men även Finland ligger över medel. I dessa länder medför därför en högre kapitalandel en större ökning av ojämlikheten.

OECD (2004) undersökte i sin inflytelserika sammanställning, effekten på inkomstfördelningen av olika indikatorer på facklig styrka för femårsperioder mellan 1975 och 2000. Ett av de utfall som de undersökte var effekten på löneandelen i det privata näringslivet. De fann då inte något samband mellan löneandelen och facklig anslutningsgrad, kollektivavtalens täckningsgrad eller graden av centralisering i lönebildningen. Det kan kontrasteras med deras resultat vad gäller inkomstspridningen, där samtliga tre indikatorer på facklig styrka var associerade med lägre spridning under de flesta av de tidsperioder som undersöktes. Dessa resultat baseras emellertid på enkla samband mellan måttet facklig styrka och den utfallsvariabel som studeras. I ett nästa steg tittar OECD däremot på förändring inom länder över tid men får samma resultat: Högre facklig styrka är inte associerat med en högre löneandel. Det är dock viktigt att poängtera att analysen inte kontrollerar för några andra faktorer som kan ha påverkat löneandelen, vilket är fallet i de andra studier som tas upp i detta avsnitt.

Kristal (2010) studerar löneandelens utveckling i 16 rika länder, däribland Sverige, under perioden 1960 till 2005. Hon argumenterar för att fackföreningarnas makt på arbetsmarknaden är en viktig faktor för att förklara hur stor andel av produktionsresultatet som arbetstagarna kan tillskansa sig. Hon finner också i sin analys att högre facklig anslutningsgrad medför en högre löneandel. Bengtsson (2014) analyserar skillnader mellan ländergrupper i sambandet mellan facklig anslutningsgrad och fördelningen mellan arbete och kapital. Han undersöker också hur globaliseringen och omläggningen av penningpolitiken sedan 1980-talet kan ha inverkat på fackets förmåga att påverka fördelningen mellan vinster och löner. Bengtsson använder data för 16 rika länder, däribland Sverige och de övriga nordiska länderna, under perioden 1960 till 2007. Han finner att en högre facklig anslutningsgrad är associerat med en

högre löneandel. Däremot har facket en lägre effekt på löneandelen i de nordiska länderna. Anledningen, spekulerar Bengtsson, är att den fackliga anslutningsgraden är så pass hög. Med en hög anslutningsgrad är facket enligt teorin också mer benäget att ta ett bredare perspektiv på samhällsekonomin och hålla igen med löneökningar om det riskerar att påverka sysselsättning och konkurrenskraft. Han finner också att fackets påverkan har minskat över tid. Han kopplar förändringen till det faktum att globaliseringen och en ny penningpolitisk regim sedan 1980-talet minskat fackets möjlighet att påverka fördelningen mellan arbete och kapital. Han kan emellertid bara se att det har skett en förändring över tid, och inte exakt vad den har berott på. Jaumotte och Buitron (2015) kunde också i sin studie se ett starkt samband mellan en minskad täckningsgrad för kollektivavtal och ökade inkomster för den rikaste tio procenten. De spekulerar i att det kan bero på att en lägre täckningsgrad gör att facket får svårare att hålla uppe löner, vilket i sin tur medför större vinster.

Vissa faktorer kan vara svåra att studera genom att titta på förändringar inom länder över tid. Eftersom anslutningsgraden i vissa länder inte skiljer sig i särskilt stor utsträckning mellan olika branscher, är det också svårt att undersöka skillnader mellan sektorer. Anledning är att den fackliga organiseringen måste skilja sig åt mellan olika delar av ekonomin för att det ska vara möjligt att skatta hur fackligt inflytande hänger samman med löneandelens utveckling på sektornivå. Kristal (2013) undersöker vilken roll andelen fackligt anslutna spelat för utvecklingen av löneandelen på branschnivå i USA, ett land där den fackliga anslutningsgraden också varierar stort mellan olika delar av ekonomin. Hennes analys behandlar sektorer inom det privata näringslivet mellan 1969 och 2007. Hon finner att nedgången i andelen fackligt anslutna under tidsperioden, från 30 till 16 procent, minskade löneandelen med fem procentenheter, vilket är lika mycket som den totala nedgången, dvs enligt hennes analys kan minskad facklig styrka förklara hela nedgången i löneandelen i USA.

6.1 Sammanfattning och slutsatser

I det här avsnittet har jag diskuterat hur facklig styrka kan påverka löneandelen i ekonomin. Fördelningen mellan arbete och kapital har be-

tydelse för inkomstfördelningen eftersom en högre löneandel betyder högre löner och lägre kapitalinkomster och dessutom är lönerna mer jämt fördelade än inkomsterna från kapital. Jag har tagit upp ett antal studier som diskuterar någon aspekt av sambandet mellan facklig styrka och fördelningen mellan arbete och kapital. Följande slutsatser kan dras från litteraturgenomgången:

- Löneandelen har betydelse för inkomstspridningen eftersom löneinkomster är mer jämt fördelade än kapitalinkomster.
- Internationella studier tyder på att facklig styrka, vanligen mätt som andelen fackligt anslutna, påverkar löneandelen positivt, även om resultaten inte är helt samstämmiga.
- Sverige har gått emot den internationella trenden då löneandelen varit stabil sedan 1980-talet.
- Det faktum att löneandelen inte sjunkit i Sverige kan hänga samman med att den fackliga anslutningsgraden och/eller kollektivavtalsäckningen är fortsatt hög. Eftersom löneandelen varit stabil har fördelningen mellan arbete och kapital sannolikt i sig inte varit en faktor för den ökade ojämlikheten i Sverige.

7. Fackets roll för välfärdsystem och omfördelning

YTTERLIGARE ETT SÄTT som fackföreningsrörelsen kan påverka inkomstfördelningen är genom att trycka på för en omfördelande välfärdsolitik. Vilken roll spelar fackföreningsrörelsens styrka för utbyggnaden av välfärdssystem och socialförsäkringar som innebär utjämning mellan grupper i samhället? I det här avsnittet tar jag upp några studier med relevans för den frågan. Inom den så kallade Maktresursteorin understryker man att de maktresurser som arbetarrörelsen lyckas bygga upp är avgörande för den politiska utvecklingen. Arbetstagarna som grupp har, enligt det perspektivet, ett intresse av utbyggda välfärds- och socialförsäkringssystem och ett starkare fack kommer därför, enligt teorin, också ha större maktresurser att genomdriva en progressiv politik. Facket påverkar vilka partier som har makten, bland annat genom att mobilisera sina medlemmar att rösta, och kan därigenom påverka graden av omfördelning. Av den anledningen fokuserar också många studier på politiska partier snarare än på facklig styrka. I detta avsnitt kommer jag emellertid att fokusera på studier som beaktar facklig styrka som en självständig faktor.

Bradley, Huber, och Moller (2003) undersöker vilka faktorer som förklarar graden av fattigdomsutjämning i 14 rika länder, däribland Sverige. Det vill säga, till vilken grad politiken minskar den relativa fattigdomen genom skatter och transfereringar. De finner att en högre facklig anslutningsgrad är associerat med en större utjämning. Jensen (2012) argumenterar för att fackföreningar framförallt är intresserad av offentliga utgifter som medför förbättringar för arbetare. Författaren undersöker hypotesen för ett antal rika länder, däribland Sverige, mellan 1980 och 2002. Han finner att högre facklig anslutningsgrad innebär större satsningar på arbetslöshetsförsäkringar som andel av BNP och att dessa satsningar utgör en större andel av den offentliga budgeten. Facklig anslutningsgrad har å andra sidan ingen effekt på satsningar på pensioner, stöd till barnfamiljer eller sjukvård.

Hooghe and Oser (2016) undersöker relationen mellan facklig anslut-

ningsgrad och sociala utgifter i ett trettiotal OECD-länder från 1980 till 2010. De finner ett generellt samband som säger att högre facklig styrka medför större satsningar. De finner också att effekten av facket på sociala utgifter endast föreligger i så kallade "sociala marknadsekonomier" så som de nordiska länderna och Tyskland. Sambandet finns inte i "liberala marknadsekonomier" så som USA, Storbritannien och Kanada. Bradley m.fl. (2003) fokuserar på i vilken utsträckning stater genom välfärdspolitik omfördelar inkomster. Deras hypotes är att starkare fackföreningar leder till lägre inkomstspridning före skatter och transfereringar, men att facklig styrka också leder till en politik som utjämnar mer. De jämför sambandet med ett flertal andra hypoteser om vilka faktorer som kan påverka inkomstfördelningen före och efter skatter och transfereringar. De testar hypotesen med data för 14 länder som varierar från år 1967 till 1997. De finner att en högre andel fackligt anslutna leder till lägre inkomstspridning före omfördelning, vilket är i linje med det som presenterades i avsnitt 4 ovan. De kan också se att graden av omfördelning, det vill säga skillnaden mellan ojämlikheten före och efter skatter och transfereringar, är större i länder med högre facklig styrka. Författarna menar att sambandet mellan facklig styrka och omfördelning går via effekten av facklig makt på politiken.

Pontusson (2013) undersöker relation mellan facklig anslutningsgrad och graden av omfördelning inom OECD-länder sedan 1970-talet. Han finner att facklig styrka är sammankopplat med en högre grad av omfördelning. En viktig anledning till det är, enligt Pontusson, att länder med högre facklig anslutningsgrad också har högre valdeltagande och därmed är bättre på att mobilisera låginkomsttagare att rösta. Däremot har sambandet mellan facklig styrka och omfördelning försvagats över tid. Pontusson menar att en anledning till det är att i takt med att den fackliga anslutningsgraden sjunkit, har facket kommit att i större utsträckning bestå av personer med relativt sett högre inkomster. Pontusson visar också att i länder med låg facklig anslutningsgrad är också den fackliga organiseringen bland de 20 procent som tjänar minst också som lägst. I länder med högre anslutningsgrad, som Sverige och Finland, är anslutningsgraden bland de med lägst inkomster större.

7.1 Sammanfattning och slutsatser

I det här avsnittet har jag kort diskuterat vilken roll som facket kan spela för välfärdssystem som omfördelar inkomster. Enligt Maktresursteorin har arbetstagarna ett intresse av utbyggda välfärdssystem och deras förmåga att bygga upp gemensamma maktresurser genom facklig och politisk organisering är avgörande för dessa möjligheter att genomdriva sina krav. Från genomgången av studier som undersöker sambandet mellan facklig organisering och välfärdsstater kan följande slutsatser dras:

- Internationell forskning visar på ett samband mellan facklig anslutningsgrad och graden av omfördelning mätt som skillnaden mellan inkomstjämligheten före- och efter skatter och transfereringar.
- Det finns vissa indikatorer på att sambandet mellan facklig styrka och omfördelning har minskat över tid som en konsekvens av att den fackliga anslutningsgraden blivit lägre och fackets medlemmar i genomsnitt fått en bättre relativ ekonomisk ställning.
- Facklig styrka är också associerat med högre offentliga utgifter generellt, men bara i så kallade sociala marknadsekonomier, så som de nordiska länderna och Tyskland. Facklig styrka är också i huvudsak associerat med högre utgifter för arbetslöshetsförsäkring och inte större satsningar på pensioner, stöd till barnfamiljer eller sjukvård.

8. Lärdomar från de centrala avtalen i Sverige mellan 1956 och 1983

I DETTA AVSNITT diskuteras erfarenheter från de centrala avtalen i Sverige mellan 1956 och 1983, vad lyckades LO uppnå under denna period? Och hur bedrevs förhandlingarna och löneutjämningen i praktiken? En historisk överblick kombineras med en diskussion utifrån forskningslitteraturen om när och hur utjämningen var effektiv, vilka konsekvenser den fick och vilka lärdomar som kan dras från de historiska erfarenheterna.

Frågan om en solidarisk lönepolitik diskuterades tidigt inom den svenska fackföreningsrörelsen. Under 1920-talet användes begreppet i debatten om den löneklyfta som uppstod mellan arbetare i hemmamarknads- och utlandskonkurrerande företag. På LOs kongresser år 1922 och år 1926 motionerade Svenska Metallarbetareförbundets Stockholmsavdelning om att LO centralt skulle verka för en löneutjämning mellan hög- och lågavlönade sektorer. Under efterkrigstiden fick lönepolitiken förnyad aktualitet när arbetslösheten sjönk och inflationen tog fart. Den fulla sysselsättningen gjorde att pressen på arbetsmarknaden blev mycket stor. Trycket på fackföreningsrörelsen att ta ansvar för den höga inflationen ökade och regeringen övertalade LO att gå med på nollavtal vid 1949 och 1950 års löneförhandlingar. Löneökningarna blev mycket stora året därefter när de enskilda förbunden återigen själva fick förhandla (Hedenborg and Meidner, 1984; Erixon, 2003).

Det var mot den bakgrunden som de två LO-ekonomerna Gösta Rehn och Rudolf Meidner påbörjade arbetet med att formulera ett alternativt förslag för att få bukt med inflationen. Den expansiva politik där överhettningstendenser begränsades genom administrativa regleringar och krav på återhållsamma fackliga lönekrav utmanade på samma gång den ekonomiska effektiviteten och den fria fackliga rörelsens existens. Rehn och Meidner menade att regleringarna och ransoneringsarna skulle påverka näringslivet negativt och få stora skadeverkningar på den ekonomiska utvecklingen. Samtidigt var kravet på facklig löneåterhållsamhet oförenligt med den fackliga rörelsens organisatoriska frihet. Hur skulle

löntagare motiveras att bli medlemmar i en fackförening vars främsta uppgift var att begränsa löneutvecklingen?

På LO-kongressen 1946 fick en kommitté, senare benämnd Landsorganisationens organisationskommitté, i uppgift att till den påföljande kongressen presentera ett betänkande med en ”bedömning av landsorganisationens aktuella och framtida lönepolitiska uppgifter.” I rapporten presenterades för första gången på ett samlat sätt tankarna om en solidarisk lönepolitik (Wadensjö, 2001; Johansson and Magnusson, 2012).

8.1 Hur bedrevs den centrala lönepolitiken i praktiken?

År 1956 genomfördes för första gången vad som fram till 1983 skulle vara kontinuerliga centrala förhandlingar. Det skulle emellertid dröja innan de centrala avtalen inbegrep någon mer betydande löneutjämning. I 1956 års avtal fanns bara, förutom löneökningar i procent, en klausul som innebar att alla löner skulle ökas med minst 16 öre. Andra förändringar under den här tidiga perioden var att generella örespåslag infördes 1960 och särskilda satsningar på utvalda låglöneområden skrevs in i avtalen 1957, 1960 och 1966. 1961 beslutades också om att avskaffa de särskilda kvinnolönerna under en femårsperiod.

Vid slutet av 1960-talet var den allmänna uppfattningen att de centrala förhandlingarna misslyckats med att utjämna skillnader på arbetsmarknaden (Se exempelvis Ullenhag, 1971). Flera studier kring den tiden visade att inkomstjämligheten förblivit oförändrad under de första tio åren av solidarisk lönepolitik (Bergström, 1967). Senare studier har också kunnat bekräfta den bilden (Johansson, 2006). Vid LOs kongress 1968 fick Rudolf Meidner svara på frågor om varför lönepolitiken inte varit mer framgångsrik. Hans svar var att löneglidningen motverkat avtalens utjämnande ambition (Johansson and Magnusson, 2012). Det hade varit ett återkommande problem i avtalsförhandlingarna under det sena 1950- och tidiga 1960-talet att mer högavlönade grupper som hade arbetsmarknaden i ryggen, under avtalsperioden tillförsäkrats sig högre löneökningar än de som specificerats i det centrala avtalet.

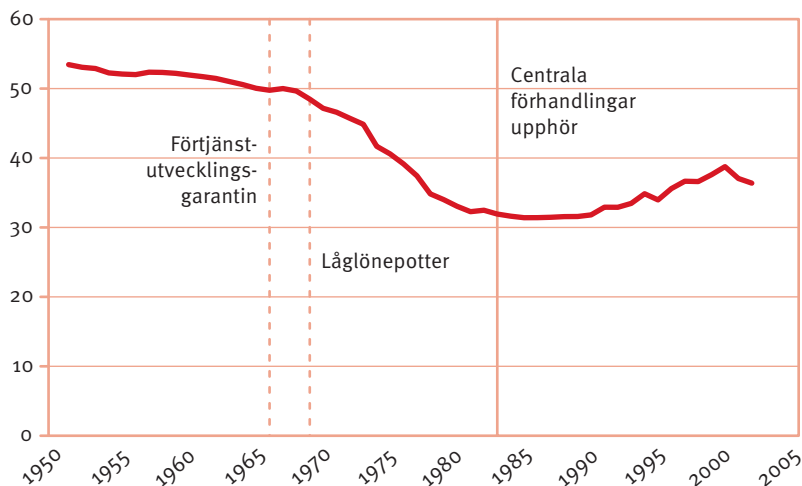
I avtalsrörelsen 1966 gjordes ett första försök att motverka löneglidningens negativa inverkan. Då infördes den så kallade förtjänstutvecklingsgarantin. Den innebar att de som täcktes av det centrala avtalet och som under föregående avtalsår inte fått en löneökning som motsvarade

den avtalade ökningen plus en specificerad öressumma, kompensterades genom att deras lön höjdes i motsvarande grad. På så sätt byggde avtalen in ett rum för löneglidning och en kompensationsmekanism för de grupper som missgynnades av denna (Nilsson, 1989). Nästa stora steg var införandet av låglönepotter från och med 1969 års avtal. Låglönepotterna var konstruerade på följande sätt: Först beräknades antalet arbetare som föll under en viss procent av den genomsnittliga lönen inom LO-SAF-området. Vilken procent som gällde varierade mellan avtalen. De som föll under gränsen definierades som lågavlönande. Därefter beräknades hur mycket varje person i denna lågavlönade grupp genererade till den extra lönepotten. Det gjordes genom att räkna ut skillnaden mellan dennes lön och den genomsnittliga lönen inom LO/SAF avtalsområde och addera en viss procent av skillnaden till potten. Slutligen begränsades storleken på låglönepotten genom att ett tak sattes för den maximala löneökningen i genomsnitt för ett enskilt avtalsområde. Hur låglönepotterna sedan skulle fördelas mellan enskilda individer var upp till förhandlingarna inom respektive avtalsområde. Det gick emellertid endast att avvika från den centrala fördelningen om förhandlingarna kunde komma överens om en alternativ profil (Hibbs and Locking, 1996; Molinder, 2017).

8.2 De centrala avtalens resultat

Lyckades de centrala avtalen med målet att utjämna löneskillnader? Diagram 8.1, som visar Gini-koefficienten för fördelningen av inkomster i Sverige mellan 1956 och 2002, ger en fingervisning om det. Gini-måttet täcker i det här fallet samtliga inkomsttagare och inkluderar därför även andra än de som direkt berördes av avtalen mellan LO och SAF. Dessutom inkluderas inte bara ersättning från arbete utan också inkomster från kapital. Koppling mellan avtalen och ojämlikheten mätt på detta sätt ska alltså tolkas mycket försiktigt. Serien är emellertid den längsta serie som finns tillgänglig och täcker tiden från det första centrala avtalet 1956. Som framgår av figuren följer också utvecklingen av inkomstjämligheten ganska väl de viktiga händelserna som beskrevs i föregående avsnitt. Figuren bekräftar också det som var föremål för diskussion inom LO i slutet av 1960-talet, att under de första tio åren av centrala förhandlingar förefaller spridningen i inkomster förblivit relativt sta-

Diagram 8.1 Gini-koefficienten för fördelningen av inkomster i Sverige, 1956–2002

Information: Figuren visar Gini-koefficienten för fördelningen av inkomster bland samtliga inkomsttagare i Sverige mellan 1956 och 2002 samt några viktiga datum i den solidariska lönepolitikens utveckling. Gini-måttet inkluderar inkomster från både arbete och kapital.

Källa: Egna beräkningar från Johansson (2006).

bil. Det är först efter introduktionen av förtjänstutvecklingsgarantin och låglönepotterna som utjämningen tog fart. När den väl påbörjats, gick förändringen emellertid snabbt. Mellan 1969 och 1983 föll Gini-koefficienten från 48 till 31, en minskning med 35 procent. Intressant nog påverkades inte inkomstspridningen i nämnvärd utsträckning efter att de centrala förhandlingarna bröt samman 1983. Det kan emellertid vara en konsekvens av att Gini-måttet också inkluderar tjänstemannalöner och kapitalinkomster. Bengtsson, Edin and Holmund (2014) visar exempelvis att löneskillnaderna ökade under 1980-talet. I övrigt följer utvecklingen av inkomstfördelningen mätt på det här sättet också de mönster för lönefördelningen efter 1968 som Bengtsson, Edin and Holmund (2014) kartlagt.

Den tidsmässiga förändringen stämmer alltså väl överens med formerna för den solidariska lönepolitiken. Kan utjämningsambitionerna

i de centrala avtalen också sägas ligga bakom utjämningen? I en studie visar Molinder (2017) att det tidsmässiga förloppet stämmer väl överens med utvecklingen av spridningen i timlöner inom verkstadsindustrin. Löneskillnaderna förblev oförändrade fram till slutet av 1960-talet men föll kraftigt därefter. Molinder genomför också en dekomponering av vad som kan förklara förändringen i löneskillnaderna. Han finner att minskningen i lönespridningen från slutet av 1960-talet stämmer överens med vad vi förväntar oss om de centrala avtalen var drivande. Löneskillnaderna minskade som en konsekvens av att skillnaden mellan olika yrkesgrupper, mellan utbildningskategorier och mellan och regioner sjönk. Hibbs (1991) jämför utjämningsambitionen i de centrala avtalen med den faktiska timlönespridningen bland arbetare i den privata sektorn mellan 1971 och 1982. Han finner på samma sätt att överensstämmelsen är stor, den utjämning som stipulerades i avtalen reflekterades också i den faktiska lönespridningen. Hibbs beräknar dessutom hur spridningen i utbildningsnivå och erfarenhet i samma grupp förändrades under perioden. Beräkningen gör det möjligt att se om utjämningen i själva verket drevs av att spridningen i färdigheter minskade, snarare än av hur de centrala avtalen var formulerade. Han finner att den faktiska timlönespridningen föll mer än tre gånger så mycket som spridningen i färdigheter. Edin och Holmlund (1993) studerar lönestrukturens förändring från slutet av 1960-talet till tidigt 1990-tal. De kan visa att lönespridningen sjönk kraftigt fram till början av 1980-talet genom att skillnaden mellan olika ålders- och utbildningsgrupper och mellan kvinnor och män minskade. Enligt författarna kan de högre relativlönerna för unga och den lägre avkastningen på utbildning till stor utsträckning förklaras av att andelen unga i arbetskraften sjönk och att antalet med fler utbildningsår steg kraftigt fram till det tidiga 1980-tal, snarare än av den fackliga utjämningspolitiken.

Holmlund and Zetterberg (1991) har visat att löneskillnaden mellan sektorer var lägre i Sverige än i andra rika länder. Det bekräftas också av analysen i Molinder (2017), som visar att spridningen i genomsnittliga timlöner mellan industrier på länsnivå sjönk under samma period. Både skillnaden i löner som förklaras av sektorstillhörighet och den som kan härledas till region sjönk. Edin och Richardsons (2002) analys tyder också på att löneutjämningen gynnade kvinnors relativa löner.

8.3 Sammanfattning och slutsatser

Sammantaget förefaller det som att de centrala avtalen var framgångsrika i att utjämna löneskillnader. Förändringen i lönespridningen följde utjämningsambitionerna i de centrala avtalen, men först efter introduktionen av förtjänstutvecklingsgarantin och låglönepotter från slutet av 1960-talet. Dessa instrument gav de centrala förhandlarna verktyg att motverka den löneglidning som motverkat utjämningen under de första tio åren av rikstäckande avtal. Utjämningen från sent 1960-tal sammanföll emellertid med utbudsskiften som till stor del kan förklara de mindre skillnaderna mellan individer med olika ålder och utbildningsnivå. De centrala avtalen förefaller också ha varit framgångsrika i att minska "oskäligen" löneskillnader mellan kvinnor och män, sektorer och olika delar av landet. De faktum att ambitionen att utjämna sammanföll med en period då också marknadskrafterna drev på i den riktningen, kan också ha underlättat.

9. Sammanfattning och övergripande slutsatser

I RAPPORTEN HAR fackets betydelse för löne- och inkomstfördelningen diskuterats. Den övergripande frågeställningen var följande:

Vilken betydelse har facklig styrka för ekonomisk jämlikhet?

Rapporten har presenterat en internationell forskningslitteratur som i huvudsak berört tre mått på facklig styrka: facklig anslutningsgrad, kollektivavtalens täckning och graden av centralisering i lönebildningen. Sambandet mellan dessa mått på facklig styrka och ekonomisk ojämlikhet har genomlysts. Dessutom har jag diskuterat vilken roll som facket kan spela för fördelningen mellan arbete och kapital och om facklig styrka har betydelse för uppbyggnaden av en välfärdsstat som omfördelar resurser. Några erfarenheter från de centrala avtalen mellan LO och SAF under perioden från 1956 till 1983 har också lyfts fram. I respektive avsnitt har jag redovisat några sammanfattande slutsatser kring den aspekt som berörts. Ett par mer generella slutsatser kan också dras från rapportens genomgång av forskningsläget kring facket och den ekonomiska jämlikheten:

- Internationell forskning visar att facklig styrka, mätt antingen som facklig anslutningsgrad eller täckningen för kollektivavtal, står i samband med en större ekonomisk jämlikhet. Det finns också vissa belägg för att fackets förmåga att påverka inkomstfördelningen har minskat över tid, möjligen som en konsekvens av ökad ekonomisk globalisering som minskar möjlighet att styra inhemska löner och villkor. På samma sätt är facklig styrka sammanknippat med en högre grad av statlig omfördelning, men effekten har också minskat över tid.
- Forskningen om sambandet mellan facklig styrka och ekonomisk jämlikhet visar på generella samband när länder jämförs, men säger ganska lite om vilka mekanismer som ligger bakom. En rimlig tolkning är därför att facklig styrka snarare ger förutsättningarna för en utjämning, men fackföreningsrörelsen måste också driva på för att så ska bli fallet.

- Om politiker har som målsättning att minska ojämlikheten bör man också underlätta för facket att organisera sig. För svensk del innebär den en politik som gör det möjligt att även fortsättningsvis upprätthålla en hög facklig anslutningsgrad och öka anslutningen i branscher där den i dag är låg.

10. Bibliografi

- Albrecht, J., Björklund, A. & Vroman, S. (2011) "Unionization and the Evolution of the Wage Distribution in Sweden: 1968 to 2000", *Industrial and Labor Relations Review*, 64(5), s. 1039–1057.
- Andréasson, H. *The effect of decentralized wage bargaining on the structure of wages and firm performance*. No. 241. The Ratio Institute, 2014.
- Antonczyk, D., Fitzenberger, B. & Sommerfeld, K. (2010) "Rising wage inequality, the decline of collective bargaining, and the gender wage gap", *Labour Economics*. Elsevier B.V., 17(5), s. 835–847. doi: 10.1016/j.labeco.2010.04.008.
- Arbetsmarknadsekonomska rådet (2016) *Arbetsmarknadsekonomska rapport – Dags för större lönespridning?*
- Bengtsson, E. (2014) "Do unions redistribute income from capital to labour? Union density and wage shares since 1960", *Industrial Relations Journal*, 45(2).
- Bengtsson, E. & Waldenström, D. (2017) *Capital Shares and Income inequality: Evidence from the Long Run*. IZA Discussion paper, 9581.
- Bengtsson, N., Edin, P.-A. & Holmund, B. (2014) *Löner, sysselsättning och inkomster – ökar klyftorna i Sverige?* Studier i finanspolitik, 1.
- Bergh, A. (2005) "On the counterfactual problem of welfare state research: How can we measure redistribution?", *European Sociological Review*, 21(4), s. 345–357. doi: 10.1093/esr/jcio24.
- Bergström, V. (1967) "Inkomstfördelningen under efterkrigstiden", in Ericsson, L. E. & Hellström, M. (eds) *Välståndsklyftor och standardhöjning*. Stockholm: Prisma.
- Blau, F. & Kahn, L. (2001) "Understanding international differences in the gender pay gap", *Journal of Labor Economics*, 21(1), s. 106–144.
- Bradley, D. *m.fl.* (2003) "Distribution and Redistribution in Postindustrial Democracies", *World Politics*, 55(2), s. 193–228.
- Bradley, D., Huber, E. & Moller, S. (2003) "Distribution and Redistribution in Postindustrial Democracies", *World Politics*, 55(2), s. 193–228.

- Brady, D., Baker, R. S. & Finnigan, R. (2013) "When Unionization Disappears", *American Sociological Review*, 78(5), s. 872–896. doi: 10.1177/0003122413501859.
- Card, D., Heining, J. & Kline, P. (2013) "Workplace Heterogeneity and the Rise of West German Wage Inequality", *Quarterly Journal of Economics*, 128(3), s. 967–1015. doi: 10.1093/qje/qjt006.Advance.
- Castater, E. G. (2015) "Labor Unions and Economic Inequality in the Wealthy Democracies". PhD diss., University of Tennessee, 2015.
- Dahl, C. M., Maire, D. le & Munch, J. R. (2013) "Wage Dispersion and Decentralization of Wage Bargaining", *Journal of Labor Economics*, 31(3), s. 501–533. doi: 10.1086/669339.
- Dustmann, C. *m.fl.* (2014) "From Sick Man of Europe to Economic Superstar: Germany's Resurgent Economy", *Journal of Economic Perspectives*, 28(1), s. 167–188. doi: 10.1257/jep.28.1.167.
- Dustmann, C., Ludsteck, J. & Schönberg, U. (2009) "Revisiting the German Wage Structure", *Quarterly Journal of Economics*, 124(2), s. 843–881. doi: 10.1162/qjec.2009.124.2.843.
- Edin, P. A., & Holmlund, B. (1993). *The Swedish Wage Structure: The Rise and Fall of Solidarity Wage Policy?* (No. 4257). National Bureau of Economic Research (NBER).
- Edin, P.-A. & Zetterberg, J. (1992) "Interindustry Wage Differentials: Evidence from Sweden and a Comparison with the United States", *The American Economic Review*, 82(5), s. 1341–1349.
- Edin, P. A. & Richardson, K. (2002) "Swimming with the tide: Solidary wage policy and the gender earnings gap", *Scandinavian Journal of Economics*, 104(1), s. 49–67. doi: 10.1111/1467-9442.00271.
- Edvinsson, R. (2005) *Growth, Accumulation, Crisis – With New Macroeconomic Data for Sweden 1800–2000*. Stockholm University. doi: 10.1017/CBO9781139192798.004.
- Erixon, L. (2003) "Den svenska modellens ekonomiska politik: En analys av Rehn-Meidnermodellens tillämpning i Sverige", in Erixon, L. (ed.) *Den svenska modellens ekonomiska politik: Rehn-Meidnermodellens bakgrund, tillämpning och relevans i det 21:a århundradet*. Stockholm: Atlas, s. 103–143.
- Freeman, R. B. (1998) "Spurts in union growth: defining moments and social processes", in Goldin, C. & White, E. N. (eds) *The Defining Mo-*

- ment: *The Great Depression and the American Economy in the Twentieth Century*. Chicago, IL: University of Chicago Press, s. 265–96.
- Garnero, A., Kampelmann, S. & Rycx, F. (2015) "Minimum wage systems and earnings inequalities: Does institutional diversity matter?", *European Journal of Industrial Relations*, 21(212), s. 115–130. doi: 10.1177/0959680114527034.
- Gerlach, K. & Stephan, G. (2006) "Bargaining regimes and wage dispersion", *Journal of Economics and Statistics*, 226(6), s. 629–645.
- Hassel, A. (2014) "The paradox of liberalization – understanding dualism and the recovery of the German political economy", *British Journal of Industrial Relations*, 52(1), s. 57–81. doi: 10.1111/j.1467-8543.2012.00913.x.
- Hedenborg, A. & Meidner, R. (1984) *Folkhemsmodellen*. Stockholm: Rabén och Sjögren.
- Hibbs, D. (1991) "Market Forces, Trade Union Ideology and Trends in Swedish Wage Dispersion", *Acta Sociologica*, (34), s. 89–102.
- Hibbs, D. a. & Locking, H. (1996) *Wage Compression, Wage Drift and Wage Inflation in Sweden, Labour Economics*. doi: 10.1016/0927-5371(95)00017-8.
- Holmlund, B. & Zetterberg, J. (1991) "Insider Effects in Wage Determination: Evidence from Five Countries", *European Economic Review*, 35, s. 1009–1034.
- Hooghe, M. & Oser, J. (2016) "Trade union density and social expenditure: a longitudinal analysis of policy feedback effects in OECD countries, 1980–2010", *Journal of European Public Policy*. Taylor & Francis, 23(10), s. 1520–1542. doi: 10.1080/13501763.2015.1102952.
- Jaumotte, F. & Buitron, C. O. (2015) *Inequality and Labor Market Institutions, IMF Staff Discussion Note*.
- Jensen, C. (2012) "Two sides of the same coin? Left-wing governments and labour unions as determinants of public spending", *Socio-Economic Review*, 10(2), s. 217–240. doi: 10.1093/ser/mwro15.
- Johansson, A. L. & Magnusson, L. (2012) *LO andra halvseket – Fackföringsrörelsen och samhället*. 2 uppl. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Johansson, M. (2006) *Inkomst och ojämlikhet i Sverige 1951–2002*. 2006:3. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.
- Karlson, A. N. (2011) *Nytt sätt att mäta lönebildningens decentraliseringsgrad*. Ratio.

- Kristal, T. (2010) *Good times, bad times: Postwar labor's share of national income in capitalist democracies*, *American Sociological Review*. doi: 10.1177/0003122410382640.
- Kristal, T. (2013) "The Capitalist Machine: Computerization, Workers' Power, and the Decline in Labor's Share within U.S. Industries", *American Sociological Review*, 78(3), s. 361–389. doi: 10.1177/0003122413481351.
- Kristal, T. & Cohen, Y. (2017) "The causes of rising wage inequality: The race between institutions and technology", *Socio-Economic Review*, 15(1), s. 187–212. doi: 10.1093/ser/mwwo06.
- LO (2015) "Gemensamma långsiktiga mål för tre kongressperioder".
- Meng, X. & Meurs, D. (2004) "The gender earnings gap: effects of institutions and firms: a comparative study of French and Australian private firms", *Oxford Economic Papers*, 56(2), s. 189–208. doi: 10.1093/oep/gpfo47.
- Molinder, J. (2017) *Interregional Migration, Wages and Labor Market Policy: Essays on the Swedish Model in the Postwar Period*. Uppsala universitet.
- Molinder, J. & Pettersson, O. (2013) "Arbetskostnadsandelens utveckling i Sverige", *Ekonomisk Debatt Debatt*, (7), s. 18–28.
- Nilsson, C. (1989) *Lönepolitik och regional balans: En ekonometrisk analys av de regionala arbetsmarknadsproblemen och den fackliga lönepolitiken under perioden 1964–83*. FIEF, Stockholm.
- OECD (2004) *Wage-setting Institutions and Outcomes*, *OECD Employment Outlook 2004*.
- Pontusson, J. (2013) "Unionization, Inequality and Redistribution", *British Journal of Industrial Relations*, 51(4), s. 797–825. doi: 10.1111/bjir.12045.
- Schlenker, E. & Schmid, K. D. (2015) "Capital income shares and income inequality in 16 EU member countries", *Empirica*. Springer US, 42(2), s. 241–268. doi: 10.1007/s10663-015-9282-6.
- Sologon, D. M. & Donoghue, C. O. (2012) *Cross-national trends in permanent earnings inequality and earnings instability in Europe 1994–2001*. UNU-MERIT Working Paper Series.
- Thelen, K. (2014) *Varieties of liberalization and the new politics of social solidarity*. Cambridge, Massachusetts: Cambridge University Press.
- Ullenhag, J. (1971) *Den solidariska lönepolitiken i Sverige: Debatt och verklighet*. Uppsala universitet.
- Visser, J. (2016) "ICTWSS Data base. version 5.1". Amsterdam: Amster-

dam Institute for Advanced Labour Studies (AIAS), University of Amsterdam.

- Visser, J. & Checchi, D. (2009) "Inequality and the labour market: Unions", in *Oxford Handbook on Economic Inequality*. Oxford.
- Wadensjö, E. (2001) "The Labour Market Policy – Rehn or Rubbenstad", in Wadensjö, E. & Milner, H. (eds) *Gösta Rehn, the Swedish Model and Labour Market Policies – International and national perspectives*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, s. 3–11.
- Western, B. & Rosenfeld, J. (2011) "Unions, Norms, and the Rise in U.S. Wage Inequality", *American Sociological Review*, 76(4), s. 513–537. doi: 10.1177/0003122411414817.

Rapporter i serien

1. Vad betyder arbetsinkomsterna för ojämlikheten?
ISBN 978-91-566-3326-3
2. Jämlikhet och tillväxt
ISBN 978-91-566-3327-0
3. Program för en jämlik skola
ISBN 978-91-566-3328-7
4. Högerpopulismen och jämlikheten
ISBN 978-91-566-3329-4
5. Ojämlikhetens geografi
ISBN 978-91-566-3330-0

Sedan 1980-talet har den ekonomiska ojämlikheten stigit i Sverige och följt en trend som är gemensam för hela västvärlden. Ökningen sammanfaller med en period då fackföreningsrörelsen försvagats i många länder. Globalisering av handel, en omläggning av den ekonomiska politiken och sjunkande medlemssiffror i många länder har minskat facketts möjlighet att upprätthålla lönenivåer och motverka skillnader på arbetsmarknaden.

Utvecklingen de senaste åren har förflyttat frågan om facket och dess roll för ekonomisk jämlikhet till en central plats inom den samhällsvetenskapliga forskningen. Syftet med denna rapport är att klargöra hur och på vilka sätt facklig styrka har betydelse för jämlikhet.

Den internationella forskningsöversikten i denna rapport visar bland annat att facklig styrka, mätt antingen som facklig anslutningsgrad eller täckningen för kollektivavtal, står i samband med en större ekonomisk jämlikhet.

Rapporten är skriven av Jakob Molinder, filosofie doktor i ekonomisk historia och verksam vid Uppsala universitet och Lunds universitet.

April 2018

ISBN 978-91-566-3331-7

www.lo.se

